

EGGO

MAANDBLAD VAN DE
HUMANISTISCHE
GEESTELIJKE
VERZORGING VOOR
MILITAIREN
AUGUSTUS/SEPTEMBER '79



EGO

MAANDBLAD VAN DE
HUMANISTISCHE GEESTELIJKE
VERZORGING VOOR MILITAIREN.

nr. 8/9 – augustus/september 1979
18e jaargang

Abonnementsprijs f 12,- per jaar, te
storten op postgirorekening 480414
t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische
Geestelijke Verzorging te Driebergen.
Militairen ontvangen het blad op
aanvraag zonder betaling.

Redactie:

Joos Sinke (voorzitter),
Frank Spoelstra (sekr./eindred.),
Rob Buitenweg, Wim Heij,
Hans Schonk, Arjen Struijk.

Adres red. en admin.:

Bureau hoofdraadsman
Coornherthuis, Hoofdstraat 84,
Driebergen. Tel. 03438-2878.

Vaste medewerkers:

Seine van de Belt, Karel Bloema,
Anton Constandse, Sietse van der
Hoek, Erik van der Hoeven, Bert van
de Kamp, Jan Kooijman, Willy
Lohmann, Frits Maas, Leo van
Opzeeland, Rien Robijns, Jan Stooft,
Bert Vuijsje, Frans Wermer, Hans van
Wissen, Dick Zaal.

Vormgeving/realisatie:

Gerard de Groot/Frank Spoelstra

Druk:

Brouwer Offset b.v. Delft
Gedrukt op kringlooppapier



Inhoud

Het HV en het geweldsvraagstuk	3
Geknipt voor u en Libanon-brieven	4/5
Raadsman in Libanon (2)	6/9
Lezers schrijven	9
Natuur in eigen huid	10/11
Jeroen Bosch	12/13
Alternatieven voor wapenproductie	14/15
Humanistisch Thuisfront	16
Films in 't kort	17
Soldaat bij de Rijnbrug	18
Gast in EGO	19
De wrede wereld van Willem	20/21
Vaste prik	21
Boeken/bladen/brochures en EGO-puzzel	22/23
35 jaar geleden....	24



Op 31 januari 1950 kondigde president
Truman aan, dat de nieuwe superbom, de
hydrogeenbom, waterstofbom of kortweg
H-bom, gebouwd zou worden.
De grootste en gevaarlijkste
bewapeningswedstrijd der mensheid was begonnen.

Het kongres van het Humanistisch Verbond op 26 en 27 mei 1979 te Hilversum bijeenkomst van:

- a- van oordeel dat een gewelddadige oorlog tussen staten of groepen van staten verwerpelijk is;
- b- verontrust door de eskalatie van de bewapeningswedloop en de toenemende dreiging die daar vanuit gaat;
- c- verontrust omdat sedert de kongresresolutie van 1965 binnen het Humanistisch Verbond betrekkelijk weinig aandacht is geschonken aan de vredesproblematiek;
- d- van mening dat het Humanistisch Verbond als levensbeschouwelijke organisatie ondermeer tot taak heeft de bewustwording t.a.v. het bovenstaande te bevorderen;
- e- draagt het HB op om in de gemeenschappen een discussie over de vredesproblematiek op gang te brengen d.m.v. een nota, bijv. naar analogie van de gehouden discussie over de milieuproblematiek. Er wordt op aangedrongen dat deze nota in alle gemeenschappen ter discussie zal worden gesteld. De resultaten daarvan moeten medio 1980 in de Verbondsraad tot een standpuntbepaling leiden;
- f- wenst dat het HV zich aansluit bij het overleg-orgaan tegen de kernbewapening.

EGO: vol zorg gemaakt

Het Humanistisch Verbond en het geweldsvraagstuk

Binnen het Humanistisch Verbond is de ongerustheid over de gewelds-problematiek toegenomen. Verdergaande militairisering van de wereld, het in feite mislukken van de ontwapeningspogingen, toename van atoomwapens en risico op onvoorstelbare verschrikkelijke gevolgen van een eventueel gebruiken van atoomwapens: het zijn stuk voor stuk verschijnselen die aanleiding geven die ongerustheid tot uitdrukking te brengen. Steeds met inbreng van de humanistische raadslieden bij de strijdkrachten, die in de afgelopen periode zich diepgaand op de bewapeningsproblematiek hebben bezonnen, is het volgende ontwikkeld of op komst:

1 In 1977 verscheen de nota Humanistische gedachten over geweld (uitgave Humanistisch Verbond), waarin ingegaan wordt op achtereenvolgens: geweld, macht, recht, mens en geweld, geweld en oorlog.

2 Met name aangezet door de discussie omtrent de neutronenbom gaf het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond in september 1978 een verklaring uit, waarin met kracht werd gepleit de kernwapens buiten de wet te stellen. De slotpassage luidde: „Daarom doen we een beroep op het Nederlandse volk, parlement en de regering er met alle kracht met name bij de Verenigde Naties voor te ijveren dat kernwapens bij internationale overeenkomst buiten de wet worden gesteld.”

3 In het najaar van 1978 belegden de humanistische raadslieden bezinningsdagen over de bewapeningsproblematiek, waarin niet alleen grondig aan de orde kwamen de eigen ongerustheid en visie dienaangaande, maar ook afspraken werden gemaakt om aan deze ongerustheid, in samenwerking met het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond, gestalte te geven.

4 Activiteiten die uit de in het vorige punt gemaakte afspraken tot op heden te voorschijn kwamen zijn o.m.: – de instelling van een permanente commissie bewapeningsproblematiek, bestaande uit leden van het hoofdbestuur zowel als raadslieden bij de strijdkrachten. Deze permanente commissie vergadert maandelijks en tracht vorm te geven aan het totale „ongerustheidsbeleid”; – de beslissing om het zgn. jaarboekje van de dienst humanistische geestelijke verzorging binnen de

strijdkrachten in 1979 te richten op het vraagstuk van de (kern)bewapening en alternatieve verdedigingsvormen; – het besluit om in EGO, indien mogelijk, maandelijks, de bewapeningsproblematiek kritisch en gefundeerd aan de orde te stellen; – de hernieuwde vaststelling om de discussie omtrent de bewapening ook binnen de geestelijke verzorging en vorming alle ruimte te blijven geven; – de poging indien enigszins mogelijk gebruik te maken van de massakommunikatiemedia met name ook die van het Humanistisch Verbond. In dat verband zal dan ook in de Vredesweek een televisiedokumen-

Een tussentijdse balans

taire worden uitgezonden onder het motto: **Krankzinnige Vrede (op woensdag 26 september van 22.50 tot 23.20 uur op Ned.1)**

– het toezeggen van deelname aan een sectie Vredesvraagstukken, welke deel zal uitmaken van het in oprichting zijnde Humanistisch Studiecentrum Nederland.

– het bijdragen aan de totstandkoming van een paragraaf Vredesvraagstukken binnen het zgn. Humanistisch Perspektief, waarin de maatschappelijke doeleinden van het Humanistisch Verbond zijn uitgewerkt. Tevens wordt daarbij gewerkt aan een herziening en verbetering van de verklaring van het hoofdbestuur (zie punt 2).

5 Dat de ongerustheid over de bewapeningsproblematiek niet beperkt is gebleven tot de humanistische raadslieden bij de strijdkrachten en het hoofdbestuur, bleek onlangs op het tweejaarlijks kongres van het Verbond.

6 Vanuit deze kongresresolutie zijn inmiddels enkele stappen ondernomen:

– de geweldsnota (zie 1) zal, aangevuld met de verklaring (zie 2) en een concept voor de paragraaf vredesvraagstukken (zie 4 tot slot) als discussiestuk dienen voor de in de kongresresolutie beoogde discussie in de plaatselijke gemeenschappen; – de resultaten van deze discussie zullen konform de resolutie medio 1980 tot een standpunt leiden; – er wordt gewerkt aan de mogelijkheid om, binnen het kader van de International Humanist and Ethical Union (IHEU), een internationaal kongres te beleggen waarop de problematiek van de oorlog en vrede centraal zal staan.

7 Mede voortvloeiend uit de kongresresolutie, maar ook als logische konsekwentie van de overtuiging van de dienst humanistisch geestelijke verzorging bij de strijdkrachten, dat de discussie omtrent de bewapeningsproblematiek ook binnen de krijgsmacht alle ruimte moet behouden, wordt tijdens de Vredesweek bovendien het volgende ondernomen:

De aangevulde geweldsnota (zie 6) zal beschikbaar worden gesteld (voor een deel toegestuurd, voor een deel op aanvraag) binnen de krijgsmacht. In een begeleidend schrijven zal worden verzocht op deze Nota commentaar te leveren. Alle commentaar die vervolgens binnenkomt zal worden samengevat en mede worden betrokken in de besluitvorming en standpuntbepaling van het Humanistisch Verbond. Het doel van deze benadering is behalve het informeren van leden van de krijgsmacht omtrent de (voorlopige) zienswijze van het Humanistisch Verbond, het terugkrijgen van reacties die in de totale gedachtenvorming van belang kunnen zijn. Aanvraag voor deze stukken kunnen worden gericht aan het centraal bureau van het Humanistisch verbond, Postbus 114, 3500 AC Utrecht tel. 030-318145

Het bovenstaande is, zoals de titel aangeeft, een tussenbalans. Ook voor een deel een programma dat daadwerkelijk vanuit een humanistische bewegingheid, wil bijdragen aan de bewustwording van een van de zwaarste problemen waarmee we allen te maken hebben: dat van de bewapening.



Slot Libanonpassage uit Jaarrede alg. Verg. CVM op 5 juni 1979

Een delegatie vanuit het georganiseerd overleg bracht vorige maand een bezoek aan Libanon. Daarbij is ondubbelzinnig gebleken dat er beslist niet mag worden gesproken van een klachtenbataljon maar van een onder moeilijke omstandigheden hard werkende eenheid waar inderdaad een aantal reële problemen zijn aan te wijzen.

Het is voor ons een volstrekt onbegrijpelijke zaak dat van de zijde van zowel Defensie als van de Bevelhebber der landstrijdkrachten kategorisch wordt ontkend dat er problemen zouden zijn.

Er zijn problemen. Wat ook de oorzaak mag zijn, de klachten zijn legitiem. Wie dat in alle eerlijkheid erkent doet toch geen afbreuk aan het aanzien van de krijgsmacht in het algemeen en van het bataljon in het bijzonder.

Wanneer men deze problemen brengt in de welles/nietes sfeer, dan maakt men zich ongelooftwaardig en scheept men het personeel in Libanon op met frustraties. Vanaf het allereerste moment hebben wij ons loyaal opgesteld en gepoogd een zinvolle bijdrage te leveren. Wanneer men reële problemen ontkent, worden de belangenorganisaties gedwongen om vanuit hun verantwoordelijkheid, op andere wijze duidelijkheid te verschaffen. Ook in de nabije toekomst zal het personeel in Libanon onvoorwaardelijk op onze steun kunnen rekenen.

Uit: FACOM-Journaal 8/79, 5 juni 1979

AVNM vindt voorlichting onvoldoende

De Algemene Vereniging Nederlandse Militairen noemt de voorbereidingstijd van de aflossers (ongeveer een maand) te kort en in strijd met alle toezeggingen van defensie. Ook de AVNM beklaagt zich over onvoldoende voorlichting aan de Unifilers. De FACOM wijst daarbij op de politieke situatie in Zuid-Libanon. „Militairen zijn erheen gegaan met een beeld, dat niet bleek te kloppen met de werkelijkheid. Ook deze ervaring draagt niet bij tot het populair maken van vrijwillige uitzending naar Zuid-Libanon”, concludeerde de FACOM-woordvoerder.

Aan de Minister van Defensie,
de heer mr. W. Scholten
Plein 4
's-Gravenhage

Utrecht, 6 juni 1979

Betreft: positie Unifil-bataljon in Libanon

Mijnheer de Minister,

In vervolg op ons bovenvermeld schrijven en uw antwoord daarop heeft het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond er behoefte aan het volgende onder uw aandacht te brengen.

Van 13 tot en met 26 mei j.l. bracht de humanistisch raadsman H. J. van Sandwijk, die als geestelijk verzorger in Libanon is gedetacheerd bij het Nederlandse Unifil-bataljon, zijn verlof in Nederland door.

Hoewel in de afgelopen maanden van diverse zijden u vragen en opmerkingen betreffende de Nederlandse Unifil-militairen hebben bereikt (onder meer via bezoeken ter plaatse door vertegenwoordigers van belangenverenigingen, de militaire leiding en de staatssecretaris personeel van uw departement), zijn wij desondanks genoopt, na overleg met de genoemde raadsman, de volgende punten van bezorgdheid aan u voor te leggen.

1. Hoewel wij in onze hierboven bedoelde brief aan u ervoor hebben gepleit het uiterste te doen het Nederlandse Unifil-bataljon uit vrijwilligers te doen samenstellen, ontkomen wij thans niet aan de indruk dat de wijze van selectie tot op heden onvoldoende recht doet aan de basis en motivatie waarop een positieve keuze tot stand komt. Hieruit resulteert dat een aantal militairen dat op basis van vrijwilligheid is uitgezonden na aankomst in Libanon onvoldoende geestelijk en mentaal op de taak daar blijkt te zijn voorbereid. Nog onvoldoende blijkt kennelijk de selectie te zijn afgestemd op de speciale eisen die het Unifil-werk aan mensen stelt.

Wij verzoeken u derhalve met klem het vraagstuk van de vrijwilligheid mede te bezien tegen de achtergrond van de werkelijke motivatie en geschiktheid waarop die berust en derhalve de selectieprocedure zodanig bij te doen stellen dat mede de kans op kwasi-vrijwilligheid tot een minimum wordt beperkt.

2. Tevens, aansluitend aan 1, kunnen wij niet nalaten u erop te wijzen dat kennelijk de algemene voorlichting over de politieke, godsdienstige en sociaal-culturele situatie in Libanon te wensen overlaat.

Daaruit vloeit onder meer voort het feit (waarop de raadsman in Libanon stuit), dat Unifil-militairen soms verwikkeld raken in soms uiterst precare beoordeelingssituaties, waarin niet zelden alleen inzicht in bovenstaande aspecten kan voorkomen, dat ernstige konfliktsituaties kunnen ontstaan.

Alleen al met het oog op de veiligheid van betrokken militairen lijkt het ons dringend noodzakelijk, het vraagstuk van de voorlichting en daarmee samenhangende geestelijke en mentale voorbereiding op bovenstaande aspecten opnieuw te bezien.

3. Noch via de politieke of militaire leiding, noch via de belangenverenigingen is, zover onze informatie strekt, u attent gemaakt op de oorzaken en gevolgen van het vaak overmatige drankgebruik. Onze stellige indruk is dat een structureel aanwezig verveling, mede samenhangend met de geïsoleerde posities die de militairen doorgaans moeten innemen, alsmede met de veelal eentonige patrouille-activi-

11 augustus 1979 TROUW/KWARTET 3

**Kamerlid: Uitzending
naar Libanon
juridisch erg zwak**

Volkskrant 11-8-79 9
**Dienstplichtwet behoeft
aanpassing na arrest**

teiten en het wachtlopen, één van de oorzaken is dat te snel en te veelvuldig een beroep wordt gedaan op goedkoop verkrijgbare alcoholische drank. Een andere oorzaak van een relatief grote mate van alcoholgebruik is gelegen in de vermoeidheid die permanent de militairen bedreigt. Deze vermoeidheid ontstond niet alleen door een aanvankelijk nijpend personeelsgebrek bij enkele onderdelen (dat trouwens nog niet ten volle is opgelost), maar tevens door de invloed van een ander klimaat (de grote hitte overdag, het vroege licht worden, waardoor de nachtrust vaak kort is), alsmede door de „ploegendienst” in een behuizing die onvoldoende privacy en rustmogelijkheid garandeert. Het gevolg van deze verhoogde alcoholbehoefte en het daarmee samenhangende toegenomen alcoholgebruik is niet alleen een verhoogde kans op afname van de persoonlijke vitaliteit, met als voortvloeisel een soms extra prikkelbare stemming en uitwendig een on-oorzakelijke gespannenheid, er zit ook een andere, veel gevaarlijker kant aan deze zaak. Het is niet ondenkbeeldig (en enkele momenten van verhoogde spanning tijdens beschietingen of dreiging daarvan, hebben de realiteit daarvan aangetoond), dat als gevolg van teveel drankgebruik tijdens met name operationele acties en activiteit, niet alleen de bevelsstructuur in het ongereede raakt, maar dat op een ongecontroleerde manier naar het gebruik van wapens zou worden gegrepen, met alle menselijke, operationele en wellicht politieke gevolgen van dien.

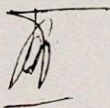
De zorgen, aan u voorgelegd onder 1, 2 en 3 hebben niet tot doel het werk van het Unifil-bataljon in een schadelijk daglicht te stellen. Het omgekeerde is het geval. Wij hebben diep respect, mede bevestigd door de ervaringen van de raadsman, voor het uiterst moeilijke werk dat dit bataljon verricht. Onze opmerkingen hebben ook niet tot doel de militaire leiding in Libanon en Nederland door het noemen van onze zorgen, in een verkeerd daglicht te brengen. Hunnerzijds wordt het uiterste gedaan om het hun door de politieke leiding opgedragen werk zo goed mogelijk te klaren. Waarom wij deze punten aan u voorleggen is omdat u de verantwoordelijkheid draagt voor de beslissing deel te doen nemen aan het VN-werk in Libanon. U verzoeken wij derhalve de uiterste aandacht aan onze zorgen te geven, met name met het oog op de belangen van de **mensen** in Libanon, voor wier (geestelijk) welzijn wij ons mede verantwoordelijk willen voelen.

Gezien het feit, dat ook de Defensie-commissie van de Tweede Kamer binnen enkele weken naar Libanon vertrekt, hebben wij aan deze commissie dezelfde zorgen ter dringende attentie voorgelegd.

Inmiddels heeft de redactie van „Twintig” de raadsman Van Sandwijk verzocht een vraaggesprek toe te staan. In dat vraaggesprek (opgenomen in „Twintig” van 22 mei 1979) komen bovenstaande zorgen eveneens aan de orde.

Met gevoelens van de meeste hoogachting,

namens het Hoofdbestuur van het
Humanistisch Verbond
drs. R. A. P. Tielman
algemeen voorzitter




MINISTER
VAN DEFENSIE

AAN:
drs. R. A. P. Tielman,
Algemeen voorzitter van het
Humanistisch Verbond,
p/a Oudegracht 152,
3511 AZ UTRECHT.

's-Gravenhage, 13 juli 1979

Geachte heer Tielman,

Van een aantal in uw brief van 6 juni 1979 genoemde aspecten met betrekking tot het functioneren van het Nederlands detachement in Libanon ben ik op de hoogte en ik deel uw zorgen hierover.

Wat betreft de personeelsvoorziening van het bataljon heb ik de ADA gevraagd mij van advies te dienen over de problemen verbonden aan het vervullen door de krijgsmacht van vredetaken ten behoeve van de Verenigde Naties.

In mijn vorige brief heb ik u reeds doen weten dat van de zijde van Defensie aan de persoonlijke begeleiding van de militairen die naar Libanon worden gezonden al het mogelijke wordt gedaan.

Ik heb tijdens mijn bezoek aan het detachement kunnen constateren op welke voortreffelijke wijze de individuele militair vaak onder zeer moeilijke en harde omstandigheden zijn taak uitvoert, zodat ik zeker niet wil generaliseren ten aanzien van de door u gesignaleerde aangelegenheden.

Bij mijn bezoek aan Libanon heb ik uw brief betrokken in mijn besprekingen. Ik ben ervan overtuigd dat de verantwoordelijke commandanten, met de steun van de geestelijke verzorgers, alles in het werk stellen om de door u genoemde problemen op te lossen.

Hoogachtend,
W. G. Mr. Scholten

Koppen als deze verschenen in de pers na de uitspraak van het Haags Gerechtshof op 9 augustus jl., waarin o.m. werd bepaald dat de uitzending van dienstplichtige militairen naar Libanon onrechtmatig is geschied. Bij het ter perse gaan van dit EGO-nummer kunnen wij hierop nog slechts een zeer kort commentaar kwijt.

1 Wij voelen ons met deze uitspraak van het Hof gelijk gesteld in het feit, dat ook wij vanaf begin dit jaar bij de onvrijwilligheid van deze uitzending vraagtekens hebben geplaatst, hetgeen ons in de krijgsmacht eertijds niet overal in dank is afgenomen.

2 Krachtens uitspraken van vele politici en juristen zijn we nu de fase ingetreden van een blijkbaar noodzakelijke „aanpassing” van de wetgeving op dit punt. Daarbij wordt sterk de suggestie gewekt, dat de wet moet worden aangepast aan de behoefte van de regering aan ruimere armslag voor uitzendingen als deze. Omdat evenwel de konsekwenties zeer diep ingrijpen in het persoonlijk bestaan van de individuele burgers, moet o.i. ter bescherming daarvan in de eerste plaats worden uitgegaan van ethische maatstaven dáaraan ontleend.

Ronald Battes
Wil Gerards
Frank Spoelstra
(raadslieden HGV)

voor de heetste hangijzers:
EGO

Raadsman in Libanon (II)

non is er geen ontwijken mogelijk. Wat dan?

Konflikten kunnen zich dan erger gaan toespitsen dan thuis in Nederland ooit voorkomt. Het hoeft nog niet overal zo te zijn als ik hierboven schetste, maar de kansen erop worden met het stijgen van de verblijfsduur groter.

Wat te doen?

Is er dan niets aan te doen? Jawel. Elke kommandant kent natuurlijk uit zijn eigen opleidingstijd de lessen die hierover werden gegeven, en van zijn inventiviteit en inspiratie hangt af wat hij zal kiezen. Sport, schietoefeningen, persoonlijk gerichte opdrachten voor mensen die dat nodig hebben bijvoorbeeld.

Waar ik echter nu hier op wijzen wil, is de noodzaak om mensen die zich melden voor het werk in Libanon te onderzoeken op hun vermogens in deze richting. Avonturiers zullen zich door het saaie werk van wachtlopen en patrouilleren snel gefrustreerd voelen, en wat gebeurt er dan met hun vermogen teleurstellingen te verwerken? Gaan ze pesten, gaan ze zich inzetten voor de groep (door bijv. de tent te verfraaien)?

Onderzoek in Nederland

Het is onmogelijk in Nederland de situatie van Libanon na te bootsen op een manier die echt overkomt, maar is het in het licht van wat ik hierboven schreef, niet de moeite waard om te onderzoeken welke mogelijkheden we hebben om te kijken of de men-



Afgezien van de voor de hand liggende problemen, zoals de dagelijkse zorg voor de veiligheid, en de nooit verwaarloosbare aandacht voor de hygiëne, zijn er voor de aan onze zorg toevertrouwde mensen een paar moeilijkheden waar men eigenlijk nauwelijks op voorbereid kan worden.

Hoge drukpan

In de eerste plaats noem ik de gevolgen van het zó lang opeengepakt leven, dat er een soort hoge drukpan effect gaat ontstaan. Nooit is er de mogelijkheid, in de kleine leefgroepen, om elkaar te ontwijken. De „piklijn” die bekend is uit de kippenren, is het effect op de zondebok, die zelf zijn gram niet kwijt kan. Laat me even uitleggen wat ik bedoel. De sterkste schopt, of slaat of reageert zich af tegen de op een na sterkste. Die reageert zich af op de twee na sterkste, enzovoort. De laatste in die lijn, de zwakste, heeft geen mogelijkheid meer om zijn gram te lozen, en die blijft dus zitten met zijn onopgeloste narigheid.

In de nederlandse situatie gaat ook die zwakste in het weekeinde naar huis, en daar vindt hij dan wellicht de mogelijkheden om zijn agressie kwijt te raken. Misschien heeft hij thuis een jonger broertje die zijn stoere verhalen gelooft, of misschien koopt hij een grote hond om die te gaan africhten. Maar bij ons in Liba-

Voortdurende waakzaamheid



Het „lijkt” soms vakantie

sen die zich aanmeldten wel de goede karaktereigenschappen hebben voor dit werk? Ik wil niemand beschuldigen, want dat zou niet gepast zijn, omdat we niet geweten hebben wat er ons te wachten stond. Maar we weten het nu wel. Van mijn, in Nederland verblijvende, collega's krijg ik echter niet de indruk dat er al gedragsdeskundigen bezig zijn de volgende ploeg psychologisch te begeleiden naar deze moeilijke opgave. Wij, de g.v.-ers zouden echter hier bijzondere aandacht aan moeten besteden, omdat bij het in gebreke blijven mensen tussen de wielen dreigen te geraken, en dat behoren wij mede te voorkomen.

Dreigend alarm en slaapgebrek

De voortdurende dreiging en de altijd aanwezige onzekerheid of er niet alarm zal komen en of er niet opnieuw stellingen moeten worden betrokken, gaat ook een rol spelen. Er zijn zeker een aantal mensen die deze druk met erg veel moeite verdragen. Natuurlijk heb ik een groot aantal mensen leren kennen die zichzelf wisten te blijven, ook onder moeilijke omstandigheden. Daarvoor zijn ook al waarderingen uitgedeeld. Maar nu weten we dat dit ook zo'n bijkomende zaak is, die maakt dat mensen bijvoorbeeld slecht slapen, bij elke boem gealarmeerd wakker worden en niet dan na lange tijd weer inslapen. Dat gevoegd bij de toch al weinige uren slaap die ononderbroken genoten kunnen worden, stelt de zenuwen van mensen erg op de proef.

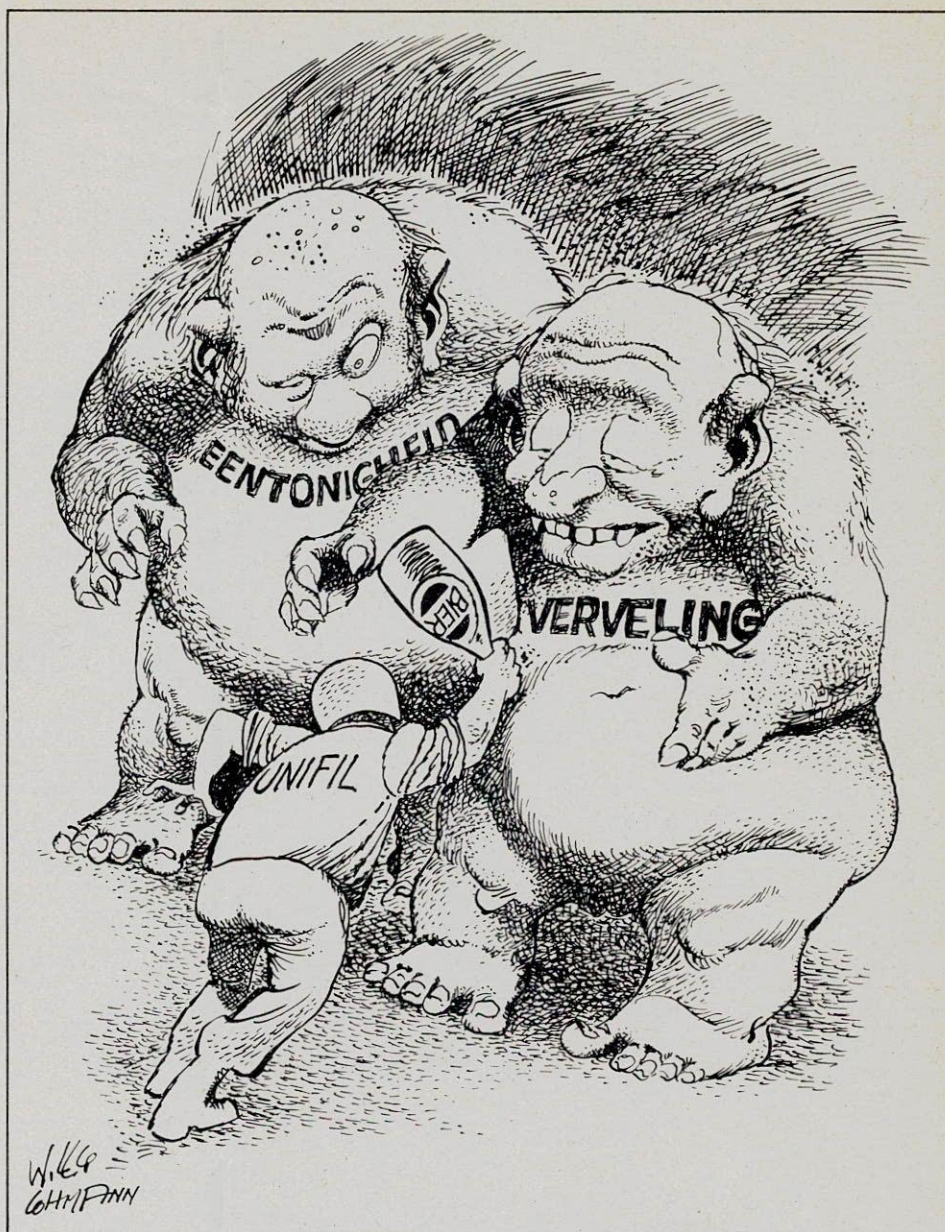
Aflossing goed voorbereiden

Kunnen we daar iets aan doen? Ik weet het niet. Wellicht zouden de gedragsdeskundigen daar ook wat op weten, maar alweer, we zijn nu op de hoogte en we bereiden nieuwe mensen voor op de aflossing.

Hoe gebeurt dat? Ongetwijfeld met de allerbeste bedoelingen, maar ik geloof toch dat aan deze kant van de problematiek van de uitzending niet genoeg wordt gedacht. Worden die gedragsdeskundigen wel ingeschakeld? Ik heb er nog niet over gehoord. Toch meen ik met een pleidooi te moeten beginnen deze keer, om dat dan wel te doen, gebruik makend van allerlei gegevens die uit onder meer krantenverhalen en verslagen van bezoekers te halen zijn. Ik zeg niet dat er al syndromen dreigen, maar uit alle uitzendingen die landen gedaan hebben, bleken later psychische nadelen te zijn voortgekomen. Wij hebben nu de kans iets te gaan doen voor het kalf verdrongen is.

Verveling en isolatie

Verveling speelt een belangrijke rol voor de mensen op wacht. Die verveling is structureel voor dat werk. Rekening houdend met de vermoeidheid die het kontinu-werk daarbij voegt, geloof ik dat er een nieuwe houding moet groeien ten opzichte van eventueel voorkomende wachtdelikten. Het is in de militaire



maatschappij een heel lelijk woord, wachtdelikt. Bedoeld wordt dan het in slaap zijn aangetroffen. Dat is ook ernstig, want de veiligheid van de slapenden is afhankelijk van de waakzaamheid van de wachten. Toch is behalve de vermoeidheid ook een nieuwe faktor toegevoegd.

De verveling. Natuurlijk, een soldaat die vrij is kan gaan lezen, of... vul maar in. Bedenk echter wel dat de diensten 7 dagen per week duren, 24 uur per dag, en de hele maand door, zonder een week-end verlof van twee dagen. Die verveling heeft te maken met de eentonigheid van het werk, maar ook met de afgelegen posten. Het grootste deel van de posten ligt geïsoleerd en zo ver van de bewoonde wereld, dat er, ook al was er de mogelijkheid in de schaarse vrije uren er uit te gaan, men nog nauwelijks anderen tegenkomt dan een paar dorpsbewoners, die, voor de helft, de vrouwen, het contact niet willen, en voor het overgrote deel alleen maar arabisch machtig zijn, zodat echte gesprekken, die het nivo van „handen en voeten” te boven gaan, niet gevoerd kunnen worden.

Ook het nivo van de moderne talen van veel van onze militairen staat diepgaand praten niet toe. Wat moet er dan nog aan ontspanning gedaan worden?

Ontspanning

Wat de WZZ gepresteerd heeft is volgens mijn oordeel boven alle lof verheven. Er wordt natuurlijk gekankerd, maar wat er met de beperkte middelen gedaan is, middelen die heel lang in de containers hebben gezeten, dwingt respect af, maar... Het is tijd dat wij ons gaan afvragen wat jonge mannen die zo geïsoleerd leven

Wie schiet er nu in
's hemelsnaam op een
ander

als daar in Libanon, en zo lang achtereen, nu werkelijk nodig hebben. Oorlogsfilms, TopPop? Zijn er niet andere dingen denkbaar, die beter helpen het afglijden tot suffen, zoveel mogelijk pitten en bier drinken kunnen tegengaan?

En denk nu niet dat ik een soldaat zijn pilsje zou willen verbieden. Denk wel dat ik zie, dat er in die gloeiend hete tenten weinig van rusten en lezen komt. Hebben we geen groepje mensen die zich over dat probleem zou willen buigen, en met de WZZ en de GV kan komen tot een echte besteding van de schaarse vrije tijd, zodat verveling tot het strikte minimum wordt beperkt?

Er wordt gekankerd, dat zei ik zoëven al. Een nederlandse soldaat die niet kankert is ziek, dat weet u ook. Maar toch, wordt die laatste leuke uitspraak niet gebruikt om eraf te zijn? Laten we even luisteren naar waarover gekankerd wordt, en de leuke stukjes die sommige mensen in de ingezonden rubrieken daarover weten te maken, even vergeten.

Gebrek aan variatie

Over broodbeleg, Smac, sardines, jam. Daaruit is de keus. Geweldig, vooral als je je brood thuis niet zo dik kan beleggen. Maar wil dan toch even bedenken dat de maaltijd een moment is waarop je je, als je toch al van zoveel comfort bent beroofd,

verheugt. Het is logisch dat je, die paar maal per dag dat je samen aan tafel zit, je daar plezier in zou kunnen hebben. En stelt u zich gerust, al improviserend, is er een soort kleedje over een soort tafel en eten we samen, voor zover vrij, het uitgedroogde brood. Dat bordje „Het is verboden met het brood in de tafels te krassen” is hier bepaald niet ondenkbaar. Het klimaat droogt het brood zo snel uit dat niemand meer weet hoe vers brood ook weer is. Thee of koffie van water met onsmettingschloor is nu ook niet bepaald een feest, en boter die je op je brood moet gieten is eigenlijk ook regel. Vindt u het dan gek dat ze die droge smac niet zo'n feest vinden? Vooral niet omdat dat altijd weer op tafel komt. Daarom schrijven ze om pindakaas en hagelslag. Flauwe kerels toch. Het leger vraagt om hagelslag, ik zie de krantenkoppen al. Ze komen dan ook niets te kort, hoor, behalve de variatie. Alles is eentonig, het landschap, de tenten, de klamboe, het wachtlopen, het roadblock, en ook het broodbeleg. Ik vind dat niet zo gek. Persoonlijk mogen ze die pindakaas ook houden, maar daar gaat het niet om, het is zo eentonig. Daarom maak ik wel eens een pizza op een kleine post, dat is weer eens iets helemaal anders. Hij is vast niet zo lekker als thuis, maar droog brood elke dag gaat ook vervelen. Trouwens weet u, vaders en moeders, ook nog hoe lekker het brood was bij de tante of het vriendje waar u eens mocht meeëten? Ik bedoel maar.

Lakens!

Langzamerhand gaan een aantal dingen die ons beloofd waren nu ook werkelijk verschijnen. Ik heb bijvoorbeeld nu lakens. Er zullen nu wel militairen zijn die zeggen dat ze die al een hele tijd hadden en anderen die ze nog niet hebben, maar het heeft voor mij dus twee maanden geduurd. Tot die tijd de slaapzak.

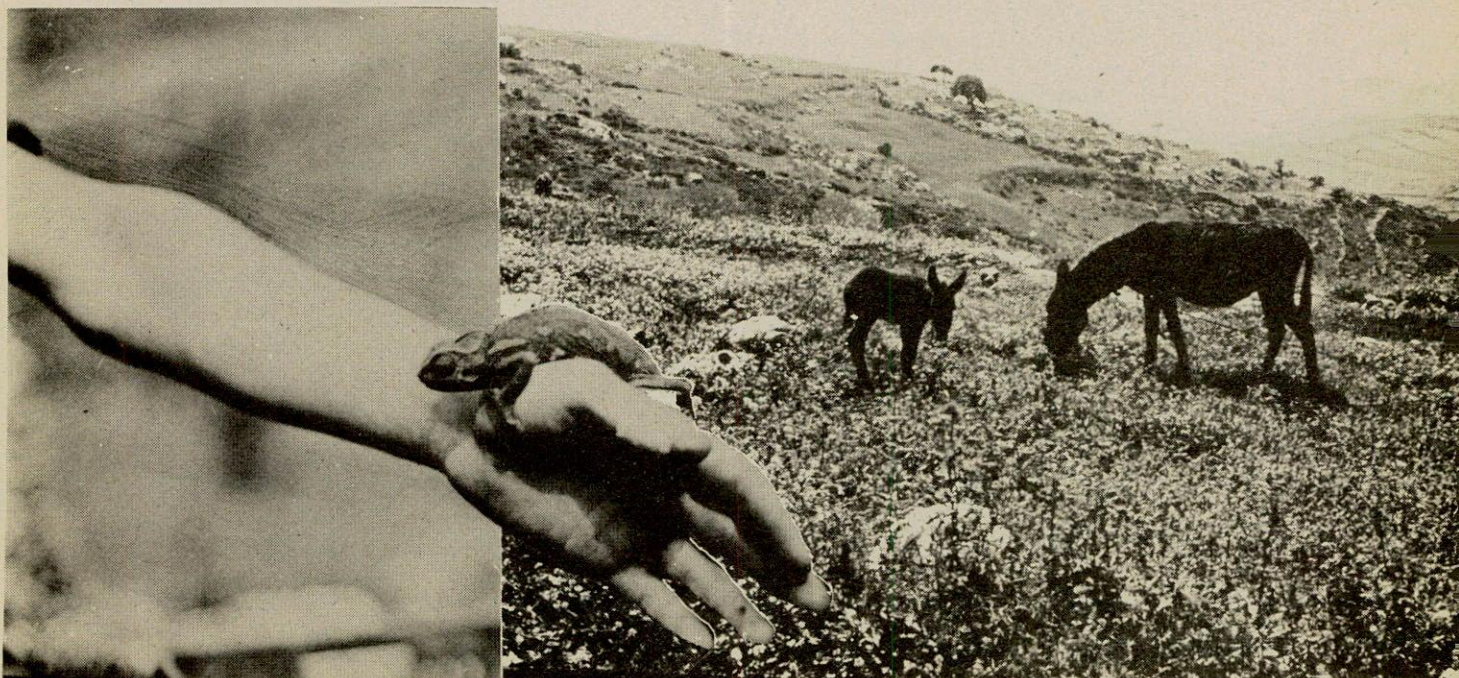
Heerlijk, vooral als het koud is. Maar het is niet meer koud, het is warm. Die slaapzak was niet uit te houden. Lakens, dat is het. Tegen de muggen en lekker koel. En vooral luxe! Heerlijk, dat gevoel tussen de lakens te schuiven. U weet dat al lang niet meer. U weet niet beter of het hoort zo. Net als gezondheid. Je gaat het pas waarderen als je het mist. Daarom niet spotten. Het nederlandse leger slaapt in Libanon tussen lakens. Waar blijft de ontbering dan waar iedere soldaat recht op heeft? Nou, laat maar zitten die ontbering, die lakens zijn zo iets uit de andere wereld, zo iets uit de „beschaving” dat ze de aanleiding vormen om even over die beschaving te praten.

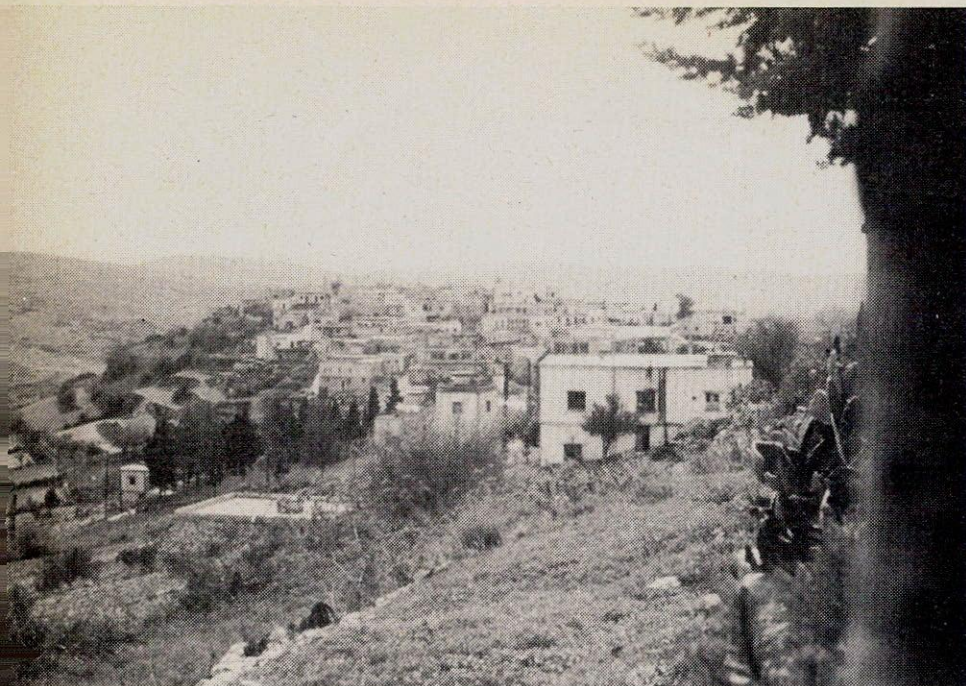
Andere beschaving

We leven tussen mensen die een zo ander kultuurpatroon bezitten, dat we dreigen uit het oog te verliezen dat het om een andere „beschaving” gaat. Ook daarover zijn onze mensen veel te summier voorgelicht. Door de korte tijd kon dat niet anders, maar nu is er die tijd wel, en ik zou dus willen pleiten voor een degelijke aanpak van dat onderwerp.

Dat je geen meisjes moet aanspreken weten we nu wel, vooral omdat dat wel duidelijk geworden is. Maar waarom is dat nu, en hoe is de rol van de vrouw in deze samenleving? Waarom word ik uitgelachen als ik vertel dat ik maar twee kinderen heb? En hoe kijkt de moslim bewoner van dit land aan tegen onze humanistische levensopvatting? Daar moet toch iets over te vinden zijn. Maar ik ontmoet nog onbegrip, en mijn arabisch is niet voldoende. Ja, ik kan een beetje tellen, maar dat is niet genoeg. Hebben we onze mensen voldoende gewapend met voorlichting over de Islam? Zouden we dat niet alsnog een beetje doen?

Ook dierenbezoek... biedt afleiding





Gezicht op Haris

Over beschaving gesproken, wat laten wij die mensen daar zien? Hebben wij eigenlijk recht van spreken als we over een paar facetten van hun samenleving oordelen, terwijl wij zelf onder elkaar ook niet zo'n mooie opvatting over de vrouw hebben? Ik zal hier nu niet ingaan over de wijze waarop onze jongens over „de vrouw” oordelen, en het is maar goed dat de mensen hier ons niet kunnen verstaan. Natuurlijk treedt er een vergroffing op als je langdurig met mannen onder elkaar bent opgesloten, maar toch... of zou ik te oud worden? Vrouwen zijn toch meer dan alleen objecten voor lustbevrediging. Stoerdoenerij, die niet zo gemeend wordt, dat zegt men dan ter verontschuldiging. Akkoord, maar er wordt, als er een meisje langs loopt toch wel erg stoer gedaan.

Verbeteringen mogelijk

Vind ik nu dat „onze jongens” het zo slecht doen? Nee natuurlijk, anders wilde ik er niet eens bij zijn. Ik schaam me echt niet om door middel van hetzelfde pak te laten zien dat ik er ook bij hoor. Maar ons blad is net iets meer dan een krantje waarin alleen maar lof getuit wordt. Ik maak van de mogelijkheid gebruik om op een paar verschijnselen te wijzen die voor verbetering vatbaar zijn, en die de aanzet tot die verbetering in Nederland alvast moeten krijgen. Het kan nog beter dan het nu gaat, want, en ik wil daarmee toch wel besluiten, ik kijk met bewondering naar de wijze waarop de nederlandse unifil soldaten hun zelfbeheersing weten te bewaren, hun zware en vermoeiende taak doen, en voor elkaar opkomen in benarde situaties. Dat er bij die bewondering ook af en toe gedachten opkomen van de soort die ik hierboven beschreef, doet daar niets aan af. Waarvan akte.

Henk van Sandwijk



Den Haag, 28 juni 1979.

Graag zou ik een kanttekening willen maken bij het artikel „Het Humanistisch Verbond en homoseksualiteit”, gepubliceerd in het juni/juli-nummer van Ego. Boelaars stelt: seksualiteit die enkel is gericht op bevrediging van de lusten hoeft niet meer of minder te zijn dan de beleving (van de seksualiteit) in het perspectief van een sterk emotionele verbondenheid.

Dit is een gratuite bewering, want zonder adstruktie. Bovendien is het tweede deel van de geschapen tegenstelling niet hetzelfde als dat wat er in het Humanistisch Perspectief wordt gesteld („bijdragen aan menselijke vrijheid en verantwoordelijkheid” omvat immers méér dan het perspectief van een sterke emotionele verbondenheid).

Ik wil stellen, dat seksualiteit die enkel is gericht op bevrediging van de lusten geen bijdrage levert aan (de ontplooiing van) menselijke vrijheid en verantwoordelijkheid: Het kenmerk van de mens in de humanistische levensvisie is immers dat hij (op weg) is (naar) vrijheid in verantwoordelijkheid tegenover zichzelf en de ander. Dat geldt ook voor een zo belangrijk gegeven als de seksualiteit. Waarom B. dit fundamenteel gegeven „hoogdravend en moralistisch” vindt, ontgaat mij ten enmale.

Bovendien: seksualiteit die enkel gericht is op bevrediging van de lusten houdt het gevaar in de ander als object van lustbevrediging te beschouwen en te behandelen, waardoor de ontplooiing tot vrijheid in verantwoordelijkheid van de eigen persoon en van de ander schade wordt toegebracht en mitsdien verwerpelijk is. Mocht het inderdaad zo zijn, dat het „onder meer de verdienste van de homo-be-

weging is”, dat de door B. gereleveerde opvatting meer gemeengoed is geworden, dan lijkt mij dit geenszins een pluspunt voor de emancipatie van de homofile mens.

W. C. Fiege
(directeur H.V.)

Naschrift van Bert Boelaars:

Het kenmerk van de mens in de humanistische levensvisie is óók: dat zij/hij over vele mogelijkheden beschikt om tot 'n plezierige en aanvaardbare manier van leven te komen. In het preutse, want door eng-christelijke opvattingen sterk onderdrukte, Nederland is lustbeleving nog steeds 'n verdacht goed. Verdienste van de homobeweging is onder meer geweest om dat aan de kaak te stellen en te pleiten voor bevrijding, óók op het gebied van de seksuele omgang tussen mensen. Laten we daarom zo prettig mogelijk met elkaar proberen om te gaan, en niet alleen in geestelijk opzicht. Een ander mag dan best „object van lustbevrediging” zijn. Dat is op zichzelf allerminst gevaarlijk. Eerder is het zo dat veel mensen daar niet mee om kunnen gaan. Wat ik écht gevaarlijk vind is 'n hoogdravende en moralistische opvatting over seksualiteit waardoor we met gefrustreerde mensen blijven zitten. En het zijn frustraties die weer kunnen leiden tot seksueel onaanvaardbaar gedrag, omdat het anderen daadwerkelijke schade toebrengt.

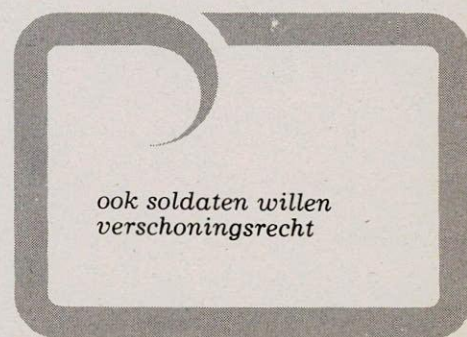
Speciale enveloppe 15 jaar Humanistische Geestelijke Verzorging in de krijgsmacht

Ter gelegenheid van 15 jaar Humanistische Geestelijke Verzorging in de Krijgsmacht, wordt op 15 september 1979 een enveloppe uitgegeven. **Deze enveloppe wordt voorzien met de zegel 60 jaar Vrouwenkiesrecht en ongeldig gemaakt met Veldpoststempel nr 15.**

Deze gelegenheidsenveloppe kan voor f 1,75 worden besteld door middel van:

- a. opzending van een GIRO-betaalkaart-cq-overschrijvingskaart, of
- b. bankcheque of Eurocheque, **mits deze voorzien zijn van een duidelijk adres, Aan het volgende adres:**

Sekretaris Buro Hum G.V.
NAP0 881 52/109
3509 VP Utrecht-Veldpost.



Natuur in eigen huid

De Eénhoorn: afgebeeld, maar nooit bestaan

Hoe menselijk is het dier, hoe dierlijk is de mens? Met die vraag liep ik tussen patat etende dagjesmensen en paarsgewijs optrekkende Amsterdammers, tussen zich als kudde dieren voortbewegende toeristen en pronkerige, naar koopjes snuffelende vrouwen in de Kalverstraat. Zojuist was ik boekhandel De Slegte uitgekomen met een boek onder m'n arm: „578 afbeeldingen van viervoetige dieren”. Een herdruk met „naeukeurige beschryvingh van de natuur”, in 1660 uitgegeven bij ene „I. I. Schipper op de Keyzersgracht” te Amsterdam.

De mens als maat voor alle dingen
Wat zo'n boek vooral interessant maakt, is de kloof tussen heden en verleden, tussen de gedachtenwereld van toen en die van nu. De dieren erin afgebeeld staan er eenzaam en geïsoleerd in. Niets duidt er op dat men in die tijd het dier én zijn omgeving als een eenheid zag. Begrippen als „biotoop” en „ekologie”, waar nu alle biologen zo voortdurend mee bezig zijn, speelden in die tijd nog niet. De onderlinge betrekkingen in de natuur waren nog nauwelijks ontdekt. De fraaie kopergravures van John Jonston, al eerder in zijn boek „Theatrum Universale” opgenomen, geven in het boek ook wat anders aan: met

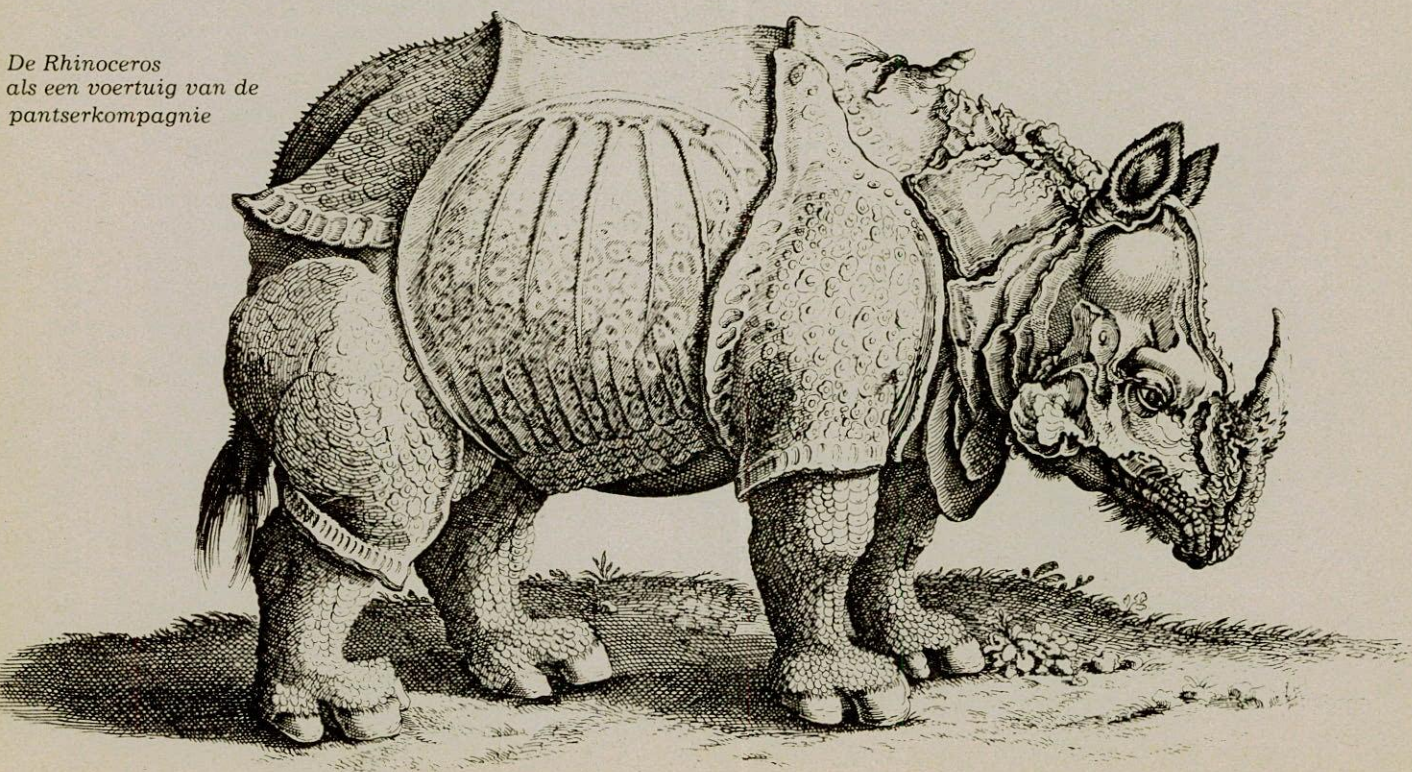
de nauwkeurigheid van de beschrijving werd wel eens een loopje genomen. Als in een echt theater. Het kan ook niet anders voor een tijd dat er nauwelijks reizigers naar verre landen waren, dat iets als fotografie nog niet bestond en de verbeelding een belangrijker rol in het leven van de mensen speelde dan tegenwoordig. Geen wonder dat we achter elkaar zes afbeeldingen van de eenhoorn aantreffen, een diersoort die nooit bestaan heeft maar wel eeuwenlang in de mythologie een rol heeft gespeeld. Het is duidelijk: de illustrator heeft de meeste van de door hem afgebeelde dieren nauwelijks kunnen zien of observeren. Het varken, het rund, het paard en het schaap, dat gaat allemaal best. Ze zijn natuurgetrouw. Met de leeuw, de olifant en de beer zit het ook nog wel goed. Maar met dieren die wat verder van de toenmalige westeuropese werkelijkheid afstonden gaat het moeilijker.

Vreemd, juist deze groep dieren wordt eerder menselijk dan dierlijk afgebeeld. Vooral de koppen krijgen iets van het menselijk gelaat. De koppen hebben gezichten; de uitdrukking in de ogen is vooral opvallend. De ogen „zeggen” meer dan we bij de meeste dieren gewend zijn. De mens als maat voor alle dingen, ook al in de 17e eeuw?

Naakt; wat zien we?

Hoe menselijk is het dier, hoe dierlijk is de mens? We beperken ons maar tot het laatste deel van de vraag en kijken naar onszelf. Liefst naakt, voor de spiegel. Wat zien we? Het menselijk lichaam, het dier in eigen huid. Natuur ook. Dichterbij kan het niet, we hoeven er zelfs niet voor de deur uit. Met dit stuk natuur zijn we allemaal ontzaglijk bezig en dat zal wel niet veel anders kunnen. Wie er een beetje op bedacht is, kan aan het menselijk lichaam heel wat

De Rhinoceros
als een voertuig van de
pantserkompagnie



aflezen. De voor alle levende wezens gebruikelijke levensfasen bijvoorbeeld: bevruchting, geboorte, groei, rijping, vermenigvuldiging, dood. Of de nauwe grenzen waarbinnen het leven van een willekeurige soort zich afspeelt: bij 38,9 gaat het al heel wat minder gemakkelijk dan bij 36,9. Of de noodzaak van de aanwezigheid van water. Bij hongerstakers zie je

alarmeren de GGD, brandweer en politie als iemand na een verkeersongeluk bewusteloos in zijn auto geklemd zit. Ook in groter verband lijkt het bestaan te worden veiliggesteld. Hoe moeten we de al lang beangstigende bewapeningswedloop tussen landen en volken anders verklaren? Heeft dat te maken met territoriumdrift, het scheppen of bewaken van ruimte voor de eigen troep, de eigen kudde? In konkrete oorlogssituaties zien we wat ook bij bijv. kuddedieren voorkomt: eenlingen worden opgeofferd als de groep maar wint of overleeft. Zodat de individuen binnen die groep weer een tijdje vooruit kunnen.

De diersoort die mens heet

Zo beschermen we niet alleen onszelf, maar ook anderen. Ons meest eigen stukje natuur, het eigen lichaam, krijgt echter verreweg de grootste aandacht, de grootste zorg.

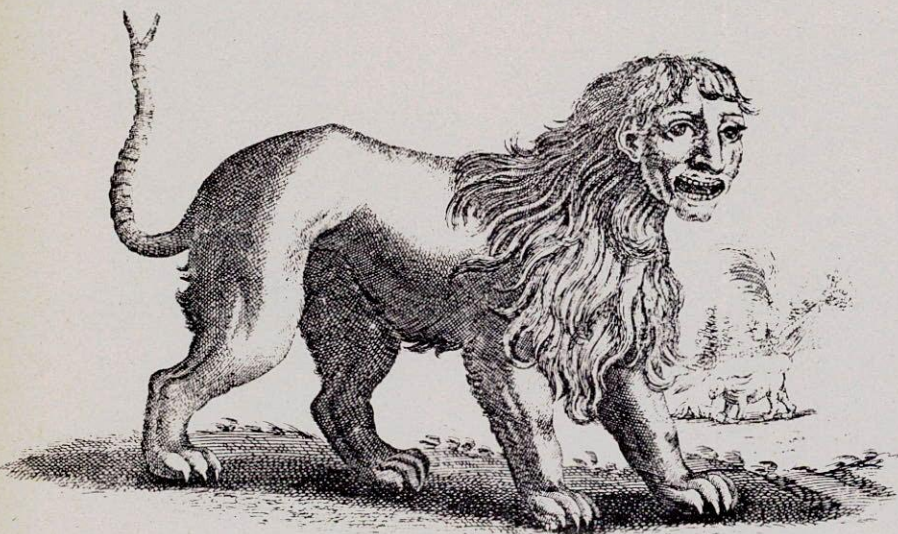
en onze kultuur, die de dood mijdt als de pest, helpt ons een handje. Als gemeenschap hebben we verzorgingstehuizen gebouwd, verpleeginrichtingen voor chronisch zieken en demente bejaarden ingericht. Daar hebben wij in het westen geld voor. In de ontwikkelingslanden is dat nog wel wat anders. Daar stelt men zich af en toe terecht de vraag of er wel een leven voor de dood is. Is er wel van leven sprake als de meest elementaire voorwaarden daarvoor (voedsel, kleding, behuizing en een goede gezondheid) nauwelijks aanwezig zijn?

De dood als ruimte voor nieuw leven

Het blijkt bijna onmogelijk geworden de waarde van ons leven af te wegen tegen de belangen van de groep, de samenleving waarin we verkeren. De eskimo's konden dat vroeger wel. Als daar iemand oud, ziek en der dagen zat was trok hij zich vrijwillig terug uit de gemeenschap. Hij liet zich in een sneeuwstorm van de slee afvallen in de wetenschap dat de honden door zouden lopen. Binnen vijf, tien minuten wist hij zich verloren. Maar diep in zijn geest was plaats voor het besef dat door zijn dood ruimte werd gemaakt voor nieuw leven.

Arm of rijk, de mens is van de wieg tot het graf een diersoort die voor zichzelf een speciale behandeling vraagt. En omdat het ekologisch denken alleen bij vrijwel uitgeroeide „primitieve" stammen, bij nauwgezet opgeleide biologen en een kleine groep van weldenkenden aanwezig is, verschaft deze diersoort zich die voorrang ook. Onverbiddelijk zoekt hij zich een eigen weg om in leven te blijven. Hij laat daarbij nogal wat slachtoffers achter: mensen die hij vaak niet eens kent en ook nooit zal ontmoeten, planten en dieren waarvan hij geen weet heeft. Toch kollektieve schuld? Of stuurlaars geraakt, natuurlijk gedrag?

Frits Maas



Menselijke trekjes in de kop...

het. Voedsel wordt pertinent geweigerd, maar het weigeren van water staat al gauw gelijk met zelfmoord. De samenwerking tussen heel verschillende onderdelen van de natuur wordt in ons lichaam ook aardig geïllustreerd. Door onze eigen maag-darmflora bijvoorbeeld. Funktionneert die niet zoals het moet, dan geeft dat aanleiding tot heel wat waterig ongerief.

Inderdaad, er hoeft maar even wat mis te gaan of we worden niet lekker, ziek. Dat willen we niet graag. We onderscheiden ons nauwelijks van andere levende wezens in onze behoefte het bestaan te rekken. Daarom houden we ons lichaam ook zorgvuldig in de gaten. Onze zenuwen, ons gevoel vormen één grote snuffelpaal die feilloos registreert als er wat aan de hand is. Er hoeft maar wat te gebeuren of we nemen maatregelen: we gaan zitten als we duizelig worden, roepen de dokter als we met hoge koorts in bed liggen en gaan naar de seksuoloog als het met de voortplanting allemaal niet zo erg wil lukken. Ook anderen doen veel voor ons. Een moeder roept de dokter voor haar zieke kind en omstanders

De resultaten zijn er naar: dankzij de gezondheidsvoorlichting, de ziekenverzorging, de medische wetenschap en de grote geldbedragen die we aan dat alles besteden vormen we met elkaar de best beschermde diersoort. En nogmaals, het helpt. We worden belangrijk ouder dan onze voorouders. En de diersoort die mens heet breidt zich in snel tempo uit. De laatste jaren het meest nog waar de medische zorg eigenlijk pas op gang komt, in de ontwikkelingslanden. Wij kennen de oorzaken: onvoldoende scholing en opleiding en vooral armoede. De oudedagsvoorziening wordt veiliggesteld door de aanwezigheid van veel kinderen. Geboortebepërking zoals we die bijvoorbeeld in west- en oost-europa kennen wordt daardoor moeilijk. De wil om in leven te blijven is een van de meest elementaire zaken in de natuur. Veel wordt er aan ondergeschikt gemaakt. Alle levende wezens proberen er uit te halen wat er in zit. Zelfs de eendagsvlieg, die op sommige dagen tegelijk met miljoenen soortgenoten optreedt, probeert de hem toebedeelde tijd volledig op te maken. De mens is geen uitzondering

gelukkig hebben onze stranden nu ook raapolie

Jeroen Bosch

Surrealisme in de late middeleeuwen

Midden op het grote marktplaats van 's-Hertogenbosch staat, met een palet in de hand, sinds 1930 een standbeeld van een groot kunstenaar. Op deze wijze eert de stad zijn meest bekende schilder Jeroen Bosch. Hij moet plm. 1450 geboren zijn, terwijl het welhaast zeker is dat hij in 1516 in 's-Hertogenbosch is overleden.

Omtrent het leven van deze „hoogst voornamen en wonderbaren uitvinder van fantastische en zonderlinge zaken,” zoals Guicciardini hem noemde, is weinig bekend. In 1399 is er in de archieven sprake van ene

Bosch was een ketter. Bosch was onder meer nudist, lid van een verboden sekte „De Broeders van de Vrije Geest”, die naaktloperij voorstonden.

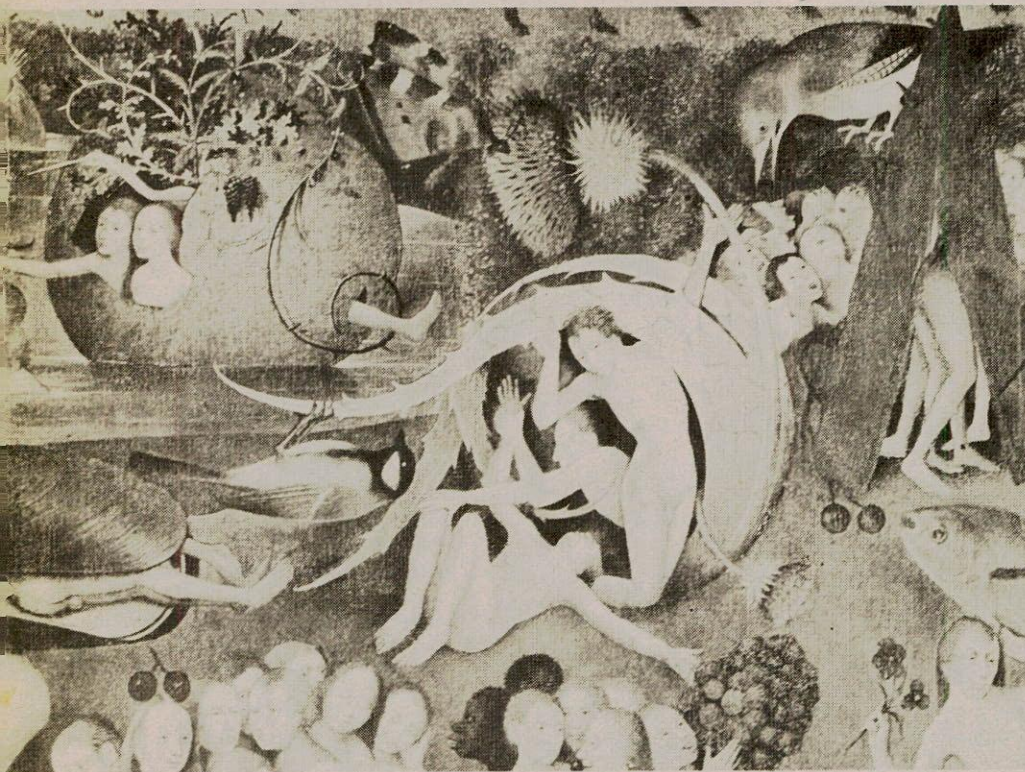
*Wilhelm Fränger,
kunsthistorikus*

Bosch was een gelovig man, geen ketter, uitsluitend een goedwillend katholiek. Hij leed met God mee om de slechtheid van de mensen.

Prof. dr. CH. de Folnay



Zo staat Jeroen Bosch op het gezellige plein van zijn geboortestad 's-Hertogenbosch.



Detail van de Tuin der Lusten.

van Aken, van beroep bontwerker, die in dat jaar het stadsrecht verwierf. Wellicht een voorvader van Jeroen, die uit Aken afkomstig was. Meer zekerheid brengt Jan van Aken die in de archieven van de St. Janskerk van 1423 tot 1434 herhaaldelijk als schilder wordt genoemd. Diens zoon Antonius van Aken, ook schilder, leefde van ongeveer 1419 tot 1478, en was zonder twiifel de vader van Jheronimus oftewel Jeroen. Deze laatste nam naderhand zijn geboorteen woonplaats als achternaam aan. In 1477 trouwde hij met de patricische Aleid de Meervenne. Drie jaar na zijn huwelijk vinden we Bosch

voor het eerst in de administratie van de Onze Lieve Vrouwe Broederschap als „Jeroen de Maelre”. Zijn overlijden wordt vermeld met de toevoeging „Inignis Pictor” (vermaard schilder). Veel meer vermeldt zijn levensgeschiedenis niet. Hij heeft in elk geval lange tijd in 's-Hertogenbosch gewoond en voor de St.Janskerk o.a. zes schilderijen gemaakt die in 1611 nog beschreven werden doch sedertdien verdwenen zijn, terwijl zijn kunst ook verder in Den Bosch geen sporen heeft nagela-

ten. Verondersteld wordt dat veel werk van hem verdwenen is.

Tussenfiguur

Bosch' levensjaren stempelen hem als tussenfiguur in onze nederlandse kunstgeschiedenis. In zijn jonge jaren werd volop geschilderd in de vrome trant der vlaamse primitieven. We behoeven de naam van Rogier van der Weijden maar te noemen, aan wie dit jaar in Brussel wederom een tentoonstelling gewijd zal zijn. Dan waren er Dirk Bouts en Hugo van der Goes en Bosch' generatiegenoten zoals Hans Memlinc' en Gerard David. In het noorden voelden Geertgen tot St.Jans en Jan Mostard zich aangesloten tot de wijze van schilderen van de hierboven genoemde kunstenaars. Quinten Matsijs en Jan Gossaert ondervonden invloed van de opkomende renaissance. Maar Jeroen Bosch ging zijn eigen weg en maakte een aantal schilderijen die vanwege hun surrealistische inslag aktueel aandoen.

Zonde en zwakheid

Het leven in de middeleeuwen was bont en kleurig, spot en satire vierden hoogtij. De middeleeuwse mens was zich sterk bewust van zonde en zwakheid. Zeker was er de grote angst voor hel en verdoemenis, maar de aanwezigheid van het ingewortelde kwaad leidde tot bespotting der menselijke zwakheden. De verklaring van de demonen, de wangedrochten, het potsierlijk ongedierte, de krioelende naakte mensenlijven en de tientallen andere angstaanjagende monsters leert ons dat Bosch vooral een moralist was die de moed had

om mensen uit allerlei klassen te hekelen van hoog tot laag. In tegenstelling staat bij hem het landschap, dat vaak van een aandoenlijke schoonheid is.

Geen inquisitie

Nooit heeft de inquisitie iets op Bosch aan te merken gehad. Hij gold voor orthodox. Zelfs de meest katholieke koning Philips II, de verpersoonlijking van de inquisitie, vereerde hem boven alle schilderende moralisten en bezat vele doeken van Bosch. Zelfs de muren van zijn slaapkamer moesten volgehangen hebben met panelen van Bosch. In opdracht van Philips de Schone, hertog van Bourgondië, vervaardigde hij Het laatste Oordeel, dat nu in het Groening museum in Brugge te zien is. Een grote verzameling van de meest merkwaardige objecten en gedrochten. Na 1485 maakt Bosch enige grote triptieken zoals de suggestieve Hooiwagen, de overdadige Tuin der Lusten en de Verleiding van St. Antonius, een schilderij vol symbolen. Tegen het eind van zijn leven schilderde Bosch De Verloren Zoon welk doek ook wel bekend is onder de an-



Portret van Jeroen Bosch, waarschijnlijk de kopie van een zelfportret.

dere namen zoals: de landloper, de koppelaar, de zwerver of de marskramer, en dat eigendom is van het Rotterdamse museum Boymans-van Beuningen. Schuw en vermagerd door ellende, trekt de jonge man langs het weiland met het rustend vee en het bordeel op de achtergrond. De verloren zoon vind ik een van de hoogtepunten van Bosch' werk.

Tekeningen

Jeroen Bosch is een van de eerste kunstenaars in de geschiedenis van de nederlandse schilderkunst van wie tekeningen bewaard zijn gebleven. Sommige zijn bladen waarop invallen zijn genoteerd, die mogelijk later zijn gebruikt bij de kompositie van panelen; andere worden beschouwd als autonome werken. Navolgers van de ideeën van Bosch en die deze op volkomen eigen wijze hebben verwerkt zijn Jan Mandijn en Pierre Hyus.

Aktueel

Joseph de Sinquenca schreef in 1605: „Het verschil is dat anderen de mens schilderen zoals hij er van buiten uitziet, terwijl Jeroen Bosch de moed heeft gehad hem te schilderen zoals hij innerlijk is.” Is er in al die eeuwen zoveel veranderd? Als je zo 's avonds je krantje zit te lezen en je laat daarna je gedachten de vrije loop, dan zou het kunnen, dat je in je verbeelding een geheel nieuw schilderij ziet. Want het kwaad neemt in onze wereld een grote plaats in, moorden, ja zelfs massamoorden, zijn uit onze samenleving niet weg te denken, de hebzucht is groot, duivels sleuren mensen weg en martelen ze. Van vliegende oorlogsgevaarten is de wereld vol. Je leest vaak over al deze gruwelen heen. Maar elke krant weer is een schilderij van Jeroen Bosch. En misschien heeft het landschap, dat hij zo volmaakt schilderde, ook zo'n lang leven niet meer!

Jan Kooijman



Het laatste oordeel.

wat beweegt moeder
aarde eigenlijk nog

Alternatieven voor wapenproductie

Bewapening, wapenbeheersing en ontwapening, drie woorden die we steeds vaker in kranten en tijdschriften tegenkomen naarmate het vermogen van de verschillende krijgsmachten om te vernietigen groter wordt. Groter wordt op een volstrekt zinloze manier, omdat de overkill al vele malen bereikt is.

In laboratoria worden nieuwe wapens ontwikkeld, terwijl er tegelijk op internationale konferenties gepraat wordt over ontwapening en wapenbeheersing. Konferenties die dan ook weinig effect hebben voor wat betreft de voortgang van de wapenwedloop. Er worden tal van rapporten gepubliceerd, b.v. door de konferenties van de VN over de ontwapening. Rapporten die de nadelige gevolgen van de voortgaande wapenproductie en wapenontwikkeling zonneklaar aan de kaak stellen. Maar het mag niet baten, alle mooie woorden ten spijt. Hoewel, misschien zijn er enkele lichtpuntjes.

Zoete koek

Tot voor niet al te lange tijd werd door talloze wetenschapsmensen en politici volgehouden, dat produktie van wapens niet alleen noodzakelijk was voor vrede en veiligheid, maar dat deze produktie ook bijdroeg aan de welvaart van de bevolking van het producerende land. Er werd dan gewezen op de werkgelegenheid die de produktie van wapens met zich mee bracht, op de nieuwe technologie die hier werd ontwikkeld en die later in de produktie van civiele goederen gebruikt kon worden, of op de verbetering van de betalingsbalans die het gevolg was van de uitvoer van wapens. En nog steeds kun je overall stemmen horen die vertellen dat één van de mogelijke oplossingen om uit de economische crisis te komen, een verhoging van de wapenproduktie is. Versnelde vernieuwing van de krijgsmacht heet dat dan. Grote koppen in de kranten: werkgelegenheid gebaat bij de Leopard-order. En dat slikken we dan weer voor zoete koek.

Hoewel, sommigen krijgen die koek niet meer door hun keel.

Theorieën

Zo'n tien tot vijftien jaar geleden is er in de wetenschappelijke wereld een hausse geweest in de belangstelling voor de omschakelingsproblematiek: men vroeg zich af of het mogelijk was om de industrieën die wapens produceren om te schakelen op het produceren van goederen voor burgerlijke doeleinden; ook vroeg men zich af welke problemen zich hierbij zouden voordoen.

De studies die toen zijn gedaan leverden veel op voor wat betreft het inzicht in de uitwerking van de defensieuitgaven op de totale samenleving. De gelden die voor defensie werden uitgegeven werden vergeleken met de effecten die even hoge uitgaven op een ander gebied van de economie zouden kunnen hebben. In alle gevallen bleken de alternatieven meer werkgelegenheid te scheppen, en bleken de alternatieven meer te-

gemoet te komen aan de behoeften van de bevolking. Twee voorbeelden. Uitgaven van één miljard dollar leverden in de volgende sectoren de volgende hoeveelheid arbeidsplaatsen op (in 1976 in de V.S.)

Militaire produktie	\$ 75.710
Produktie van konsumptiegoederen	\$ 112.363
Bouw	\$ 100.072
Transportwezen	\$ 92.071
Machinebouw	\$ 86.114
Gezondheidszorg	\$ 138.939
Opvoeding en onderwijs	\$ 137.249
Openbaar bestuur	\$ 86.977

Of een andere vergelijking (1976 in Engeland):

produktie van onderzeebootbestrijdings kruiser, £ 150 mln

produktie 1 Tornado MRCA Straaljager
£ 10 mln

produktie van het fregat Ambuscade
£ 16 mln

18.750 nieuwe woningwoningen
£ 150 mln

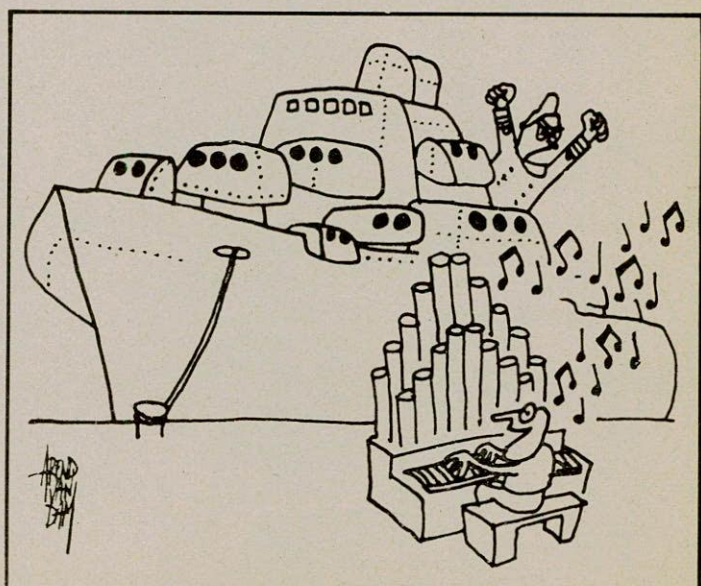
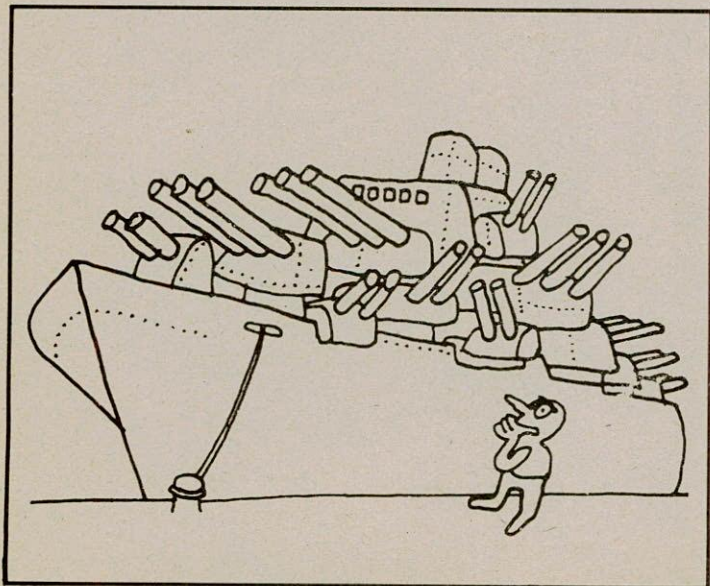
50 nieuwe lagere scholen
£ 10 mln

een ziekenhuis van 508 bedden
£ 16 mln.

Een werknemer van een engelse wapenfabriek reageerde dan ook: „er is iets ernstigs mis met een samenleving die een zodanig technologisch niveau bereikt heeft dat ze een Concorde kan tekenen en bouwen, maar die niet in voldoende mate eenvoudige verwarmingssystemen kan produceren, zodat er nog elk jaar gepensioneerden omkomen van de koude.” In theorie is de omschakeling van de wapenproduktie op civiele produktie zeer goed mogelijk, maar in de praktijk komt er niets van terecht.

Ontevredenheid

Een dergelijke situatie leidt tot ontevredenheid. Weten dat de defensiegelden elders alleszins beter besteed kunnen worden (zowel voor de veiligheid als voor de economie) en zien dat dit, ondanks de aandacht die er



de pers en media voor is geweest, het gebeurt, wekt frustraties op bij redesbewegingen en bij wetenschapsmensen.

Wat is echter niet de enige plaats waar de ontevredenheid wordt gevoeld. Meer en meer komen ook de werknemers in de wapenproducerende bedrijven en ook hun vertegenwoordigers, de vakbonden, tot de ontdekking dat wapenproductie vandeier legt. Er wordt een hoop werkgelegenheid beloofd, maar wat er uiteindelijk uitkomt valt altijd tegen. Was het in de zestiger jaren nog o dat het omschakelingsprobleem alleen gezien werd in het licht van **„wat allemaal wel niet mogelijk zou zijn”**, nu is het zo dat de nadruk valt n moet vallen op **„wat er noodzakelijk moet veranderen”**. Noodzakelijk omdat er ook in de wapenindustrie en tendens naar vermindering van e werkgelegenheid waarneembaar s. Dit veranderen hoeft niet noodzakelijk te gebeuren via de onderhandelingstafels, of beter gezegd, het is venselijk dat er op andere manieren initiatieven worden genomen om de roductie van wapens om te zetten n andere produktie.

Winderpaal

Zoals gezegd, van al de goede initiatieven en plannen uit de zestiger jaren kwam niets terecht. Wat was daarvan de oorzaak? Dat is natuurlijk altijd moeilijk precies te achterhalen, naar de commissies van de VN die zich met de ontwapening bezig houden, hebben in de loop der jaren wel konklusies getrokken uit het moeilijke en vaak nutteloze voortgaan van de onderhandelingen tussen de grote mogendheden. Eén van die konklusies is, dat de politiek ten aanzien van de bewapening kennelijk niet gemaakt wordt door de regeringen alleen. Er zijn andere machtsfactoren die een, misschien wel beslissende, rol spelen. In 1960 werden die factoren door de president van de VS, Eisenhower, die ze toen al onderkende, het militair industrieel complex genoemd. Een term die nu al weer verouderd is, omdat onder het complex meer verstaan moet worden dan alleen het militaire en de industrie. Ook wetenschappelijke instellingen die onderzoek doen, en pers en media die een vijandbeeld oproepen horen erbij.

Maar belangrijker is te zien dat er beslissingen genomen worden met betrekking tot bewapening, vooral ten aanzien van nieuwe wapens, beslissingen die **niet volledig door de politieke macht gekontroleerd (kunnen) worden**. Dat betekent dus dat als we iets willen doen aan ontwapening, dat we dan ook op andere niveo's dan het politieke actief moeten zijn. Bijvoorbeeld door een tegenwicht te vormen in de wapenproducerende bedrijven.

Alternatieven

In de loop der jaren zijn er meerdere groeperingen geweest die zich inten-

sief hebben beziggehouden met wapenproductie. Vredesbewegingen en vakbonden uitten zich regelmatig over de nadelige effecten van wapenproductie.

Zoals in de meeste gevallen is het ook hier eenvoudiger kritiek te uiten dan om alternatieven te bieden. En dat is in dit geval wel noodzakelijk. Aan de konstatering dat defensieuitgaven slecht, niet produktief zijn of iets dergelijks heb je weinig. Er wordt wel eens gezegd, dat het voor de ekonomie niets uit zou maken of er tanks geproduceerd worden, of dat dezelfde arbeiders kuilen gaan graven op het strand en die vervolgens weer dichtgooien, met behoud van hun volledige loon. Voor de ekonomie mag dat dan misschien niets uitmaken, voor de betrokken arbeiders zeker wel.

Er zal gezocht moeten worden naar alternatieve produktie, die er voor zorgt dat de werknemers hun geschooldheid en hun specialisatie kunnen blijven gebruiken. En dan liefst alternatieven die met dezelfde machines in dezelfde gebouwen geproduceerd kunnen worden.

Het mag vreemd klinken, maar dat is niet teveel gevraagd, het is mogelijk.

Engeland

In 1974 gingen de Shop Stewards, vertegenwoordigers van de werknemers die zelf ook in het bedrijf werken, min of meer te vergelijken met vertrouwensmensen van bedrijfsledengroepen in Nederland, van de vliegtuigfabriek Lucas Aerospace, werken aan plannen voor alternatieve produktie. Het bedrijf produceerde voor meer dan vijftig procent militaire goederen. Ontslagen die in de lucht hingen voor werknemers vormden de direkte aanleiding. Het begin werd gemaakt door het rondsturen van brieven aan allerlei politieke en wetenschappelijke instellingen, met de vraag of zij konden aangeven welke alternatieve produkten Lucas zou moeten gaan maken. Van de 183 verstuurde brieven werden slechts drie beantwoord. Zeer teleurstellend dus. Toen wendden ze zich tot de eigen werknemers met dezelfde vragen: wat zouden jullie anders willen en kunnen produceren dan militair materieel. Het antwoord was overweldigend: 150 reële alternatieven werden geboden. Het comité van Shop Stewards bood deze alternatieven op een paar na aan, aan de direktie, om ontslagen te voorkomen. Na maandenlange studie kwam de direktie tot de konklusie dat „de alternatieven niet in het produktiepakket pasten”, zonder deze uitspraak verder te nuanceren. De Shop Stewards lieten het er niet bij zitten. Er werd voorgesteld om in ruil voor het opnemen van enkele alternatieven in het produktiepakket een deel van de loonsverhogingen te laten schieten. Ook hierop reageerde de direktie negatief. En wat erger was: de dreiging van reorganisatie en dus ontslagen werd steeds akuter.

Politisering

Gevolg was eigenlijk een politisering van de werknemers, werknemers van hoog tot laag. Volgens hen bestaan er alternatieve produkten, die zowel bedrijfseconomisch als ook sociaal nuttig zijn. Produkten waar een markt voor is, en produkten die bijdragen aan het welzijn van de samenleving. Om enkele produkten te noemen:

- een verbrandingsmotor voor voertuigen, die zowel een elektro-als een benzinemotor is, en vijftig procent minder brandstof gebruikt;
- nierdialyseapparaten, waaraan nog steeds een groot gebrek is;
- robotten voor het opknappen van vuil en gevaarlijk werk in bijv. mijnen en chemische industrie; deze vervangen geen mensen, maar doen precies alles na in de gevaarlijke ruimte wat een werknemer voordoet in een schone ruimte;
- een sterk verbeterd remsysteem.

Enkele van deze produkten zijn verder ontwikkeld en getest door een Londense Technische Hogeschool, met veel positieve resultaten. Maar nog steeds wil de direktie van Lucas er niet aan.

Wat valt hiervan te leren voor de vrede

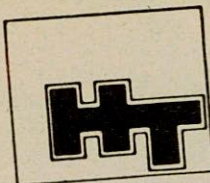
Datgene wat bij Lucas Aerospace onder druk van dreigende ontslagen is ontstaan, is een initiatief dat de vrede dichterbij kan brengen. Het ontwikkelen van nieuwe wapens door technologen, chemici en andere wetenschappers is een sterke stimulans voor de wapenwedloop. Een stimulans die uiteindelijk de oorlog dichterbij brengt. Meer wapens, gevaarlijker wapens, betekent meer risico's. Daarom is het ook zo zinnig dat er op dit nivo van de samenleving een bewustwording plaatsvindt.

Onderzoekers en werknemers van wapenproducerende bedrijven moeten zich bewust worden van het feit dat er alternatieven voor hun werk zijn, al zullen ze die waarschijnlijk zelf moeten ontwikkelen. Alternatieven waaruit ze zelf meer bevrediging kunnen halen, en die oneindig veel nuttiger voor de samenleving zijn dan wapens.

Jan Prins

(Studiecentrum voor Vredesvraagstukken, Nijmegen)

gevechtssklaar:
als één man
achter iets gaan staan



HUMANISTISCH THUISFRONT

Stichting Humanistisch Thuisfront - Stichting Militaire Tehuizen van het Humanistisch Thuisfront

Amsterdam, september 1979.

Beste lezers van EGO,

Deze brief is gericht aan u allen. En ik zeg er maar meteen bij: Het is om geld te doen. Wat is het geval? In de maand september van elk jaar en dus ook nu weer sturen we honderden brieven de deur uit naar onze goede gevers met het vriendelijke verzoek hun zeer gewaardeerde bijdrage te storten op postrekening 20540 t.n.v. De Stichting Militaire Tehuizen van het Humanistisch Thuisfront.

Als u, lezer van EGO, dit leest zo midden september, is dit werk verricht. Dan maar afwachten, wat het oplevert. Dat is een spannende aangelegenheid, want het voortbestaan van de H.M.T.'s is daarvan afhankelijk. Natuurlijk is het niet onze enige bron van inkomsten. Wij krijgen ook subsidie van het rijk, van een aantal provincies en gemeenten en enkele bedrijven. We maken ook een beetje winst op onze horeca-activiteiten, maar dat is bij lange na niet voldoende om de stijgende onkosten te dekken. En om subsidie te kunnen krijgen moet men zelf eerst een aanzienlijk bedrag op tafel leggen.

Twee jaar geleden moest ik nog in net zo'n brief als deze in EGO schrijven, dat de Humanistische Militaire Tehuizen in nood verkeerden. Toen leek het er heel veel op, dat we de strijd om het bestaan spoedig zouden moeten staken. Niet alleen omdat de personeels- en onderhoudskosten voortdurend stegen en de baten verminderten, maar vooral ook omdat twee van onze H.M.T.'s door ziekte en andere narigheid meer dan de helft van de tijd gesloten waren. Gelukkig staan we er wat dat betreft nu een beetje beter voor. De tehuizen zijn weer volledig in bedrijf. Toch is ook het laatste jaar niet zonder grote moeilijkheden verlopen. Dat zal iedereen duidelijk zijn, die nevenstaand in memoriam leest.

Zo staan de zaken er nu voor. We gaan door, ondanks tegenslag en moeilijkheden. Daarom zijn we zo vrij hetzelfde verzoek, dat we per brief richten aan onze vrienden in het land, die ieder jaar weer hun bijdrage storten, langs deze weg ook te richten aan de lezers van EGO. Geef graag zoveel als u missen kunt en zoveel als u missen kunt en zoveel als het voortbestaan van de H.M.T.'s u waard is.

Waarom H.M.T.'s

Zoveel als het voortbestaan van de H.M.T.'s u waard is? Jawel, hoe kun je dat nu weten, als je nog nooit in een H.M.T. bent geweest. Wel in een P.M.T. of K.M.T., maar niet in een H.M.T., omdat er bij die kazerne, waar u ligt toevallig geen H.M.T. staat. Zo toevallig is het ook weer niet, want de kans dat er niet één is, is minstens tien keer zo groot als het omgekeerde. Er zijn er n.l. maar vier: Eén in Nunspeet, in 't Harde, in Havelte en in Seedorf in Duitsland. Lezers van EGO, die daar toevallig gelegd zijn en nog nooit in het H.M.T. zijn geweest zou ik willen aanraden eens kennis te gaan maken. U bent van harte welkom.

En voor de rest kan ik alleen maar zeggen: Sorry. Die vier steken inderdaad schamel af tegen de veel talrijker P.M.T.'s en K.M.T.'s. Hoe komt het dat er zo weinig zijn? In de eerste plaats omdat de buitenkerkelijkheid, waarin het humanisme wortelt, als verschijnsel nog jong is en zich pas liet gelden op dit terrein, toen de anderen al behoorlijk gesetteld waren.

Daarbij komt nog, dat we in wezen niet zo erg voor dat gescheiden gedoe zijn. Eigenlijk zouden we liever gezamenlijke tehuizen hebben, waar iedereen zich thuis zou kunnen voelen en waar tegelijkertijd dominee, aalmoezenier, rabbijn en raadsman ruimte zouden hebben, om dat te doen wat hun taak is, ieder op zijn eigen wijze. Een soort samenwerkingstehuizen dus, zoals er in het onderwijs samenwerkingsscholen bestaan, waar gezamenlijk gedaan wordt wat zonder bezwaar samen gedaan kan worden, maar waar ruimte open is gelaten voor de verschillende groeperingen om te doen, wat ze voor de eigen groep nodig vinden.

Maar voorlopig is daar nog geen kijk op. En als we nog iets anders willen dan alleen maar gast zijn bij anderen, dan zullen we ons eigen H.M.T.'s in stand moeten houden en als het kan uitbreiden. H.M.T.'s, waar men na de diensttijd weer tot zichzelf kan komen, waar een geest van vrijheid en openheid heerst en waar men het contact met de burgersamenleving weer kan herstellen.

Help ons daarbij en stort zoveel u kunt missen en zoveel als het voortbestaan van de H.M.T.'s u waard is op GIRO 20540 van de Stichting Militaire Tehuizen van het Humanistisch Thuisfront te Amsterdam. De bijgesloten acceptgirokaart maakt het u en ons gemakkelijk.

Alvast hartelijk dank,

S. v. d. Belt,
Voorz. St. Hum. Thuisfront.

In memoriam Han Zwenne

Zaterdag 28 juli hebben we in het crematorium in Lelystad afscheid moeten nemen van Han Zwenne, in leven beheerder van het Humanistisch Militair Tehuis „De Woldberg” in 't Harde.

Reeds geruime tijd wisten wij en wist hij, dat dit definitieve afscheid naderbij kwam, onafwendbaar door een fatale ziekte. Nog maar 33 jaar, dus in de kracht van zijn leven, nog vol idealen en plannen voor de toekomst trof hem deze ziekte.

Door zijn grote belangstelling voor mensen, zijn enthousiasme en kundigheid, maar vooral ook door de humor hem eigen, wist hij samen met zijn vrouw Jannie de sfeer te scheppen waarin jonge mensen na de diensturen in de kazerne weer een beetje zichzelf kunnen zijn.

Jannie zal zijn taak voortzetten. Wij, medewerkers en bestuursleden van de Stichting Humanistisch Thuisfront, zullen haar daarbij steunen, zoveel als binnen ons vermogen ligt.

**Steun de
HMT's . . !!**

in 't kort

In verband met het niet verschijnen van EGO in juli en augustus enerzijds en Leo van Opzeeland's eigen vakantieperiode anderzijds, moest zij haar filmrubriek al begin juli schrijven voor september. Moeilijk dus om aktueel te zijn. We besloten daarom – en ook nog onzeker of bepaalde films nog wel in september zouden draaien – alleen een „In 't kort” op te nemen. Volgende maand weer wat uitvoeriger!

Redactie

achen kunnen we allerhartelijkst n het franse duo Pierre Richard en ictor Lanoux, die in **La Carapate** laastige spoed is zelden goed) de eest ingenieuze kapriolen met een ito uithalen. Regie is in handen van erard Oury, die ook al klassieke lms als „De eend en de Cadillac” en Samen uit samen thuis” met Bour- il en Louis de Funes maakte.

Is mijn favoriete ster Glenda Jack- on ergens optreedt, moet ik dat al- jd zien. Deze keer maakte ze samen et Oliver Reed (met wie zij door- rak, zo'n vijftien jaar geleden, in Vomen in love') een film als onder- rijzeres op een school voor moeilijk pvoedbare kinderen. Volgens Reed ig waar alleen de knoet maar over oet, volgens Glenda gevoelige we- ens die je moet weten aan te pak- en. De film heet **The class of Miss MacMichael** en de regie was in han- en van Solvio Narizzano.



Glenda Jackson en Oliver Reed in 'The Class of Miss MacMichael'

Melina Mercouri samen met Ellen Bursteyn in een film van Jules Dassin, **Medea**, mogen we toch ook niet nissen. Bursteyn is een vrouw die in de gevangenis zit omdat ze haar drie kinderen heeft vermoord. Mercouri speelt een actrice, die de rol van Medea instudeert en wat couleur locale wil opdoen bij een vrouw die de daad van de griekse tragedienne in werkelijkheid heeft begaan. Ze raakt echter volkomen meegesleept door de werkelijke tragiek van de geschiedenis. Dramatische rollen zijn we van Mercouri wel gewend: Ellen Bursteyn is veer prachtig. Sinds haar rol van „Alice” in de film 'Alice doesn't live here anymore' hoort ook zij in mijn rijtje van favorieten thuis.

Al heel veel is er geschreven over George Sluizer's **Twee vrouwen** naar het boek van Harry Mulisch. Mij imponeerde de formidabele rol van Bibi Anderson als de wat oudere vrouw die volkomen onverwacht in een les-

bische relatie verzeild raakt. Anthony Perkins' rol had door willekeurig wie gespeeld kunnen worden. Prachtige film.



Bibi Anderson en Sandra Dumas in „Twee vrouwen”

De nieuwste James Bondfilm, **Moonraker**, biedt weer een heleboel plezier, al worden de verhalen voortdurend minder geloofwaardig. Aansluitend bij de toenemende populariteit van de science-fictionfilm heeft regisseur Lewis Gilbert zijn ster Roger Moore, die de legendarische 007 speelt, op het spoor gezet van een pure slechterik, Hugo Drax (Michael Lonsdale) die de aarde met een zuwgas vanuit een in de ruimte gestationeerde stad wil ontvolken. Een op dat ruimteverblijf geschapen nieuw superras zal dan te zijner tijd naar de aarde terugkeren en er een beter leven mogelijk maken. Bond maakt weer kennis met de meest fascinerende dames, raakt slaags met de meest afschrikwekkende heren, maar redt zich er natuurlijk uit. Stunts om van te waterstanden en dit keer nog meer dan anders doorspekt met werkelijk geestige grappen. Echt even meepakken, deze film.



Roger Moore en Lois Chiles in 'Moonraker'

Tenslotte dan een hongaarse film, die zien we niet elke dag, en zeker niet zo'n mooie. Hij heet, vertaald natuurlijk, **Just like at home** (Net als thuis) en hij handelt over een jongen, Andras, die in zijn hart nooit volwassen is geworden, al is hij dan de dertig al ruim gepasseerd. Hij heeft veel bereikt, maar echte relaties kan hij niet aangaan, waardoor zijn vriendin hopeloos in de kou komt te staan. Hij bindt zich tenslotte heel nauw aan een klein meisje, bij wie hij zich op zijn gemak voelt. Hij heeft duidelijk veel meer behoefte aan een speelkameraadje dan aan een vrouw. Een



Zsuzsa Czinkoczy in 'Just like at home'

heel intrigerend gegeven, bijzonder ontroerend gespeeld in een volmaakt decor. De film werd geregisseerd door Marta Meszaros, die voor de hoofdrollen de beschikking had over haar favoriete acteur Jan Nowicki, Anna Karina en de jonge, verbluffend knap spelende Zsuzsa Czinkoczy.

Leo van Opzeeland

De mannen kunnen NU inspreken

35 jaar geleden...

Soldaat bij de Rijnbrug

Arnhem is een van de sleutelbegrippen uit de 2e wereldoorlog. Een plaats uit het rijtje Duinkerken, Stalingrad, El Alamein, Arnhem, Rotterdam, Bastogne, Sicilië, Normandië enz. Aan elk van deze trefwoorden zijn emoties verbonden, angst, verdriet, teleurstelling, woede, hoop. Als we Arnhem, in dit verband, noemen dan roept het vooral bitterheid op.

Operatie Market Garden, later bekend als de Slag om Arnhem, was de benaming van het plan van de britse opperbevelhebber Montgomery om in 1944 nog de oorlog tot een einde te brengen. De bedoeling was dat het tweede britse leger vanuit België via Eindhoven en Nijmegen naar het industriële hart van Duitsland zou doorstoten. Essentieel voor het lukken van dit plan was het in bezit krijgen van de bruggen over de Rijn bij Arnhem. Om dit doel te bereiken werd de grootste luchtlandingsoperatie uit de gehele geschiedenis op touw gezet, te weten Operatie Market Garden. Het werd een afschuwelijke mislukking.

„Bruggehoofd Arnhem” van James Sims is het zoveelste boek over de slag om Arnhem. Waarom dan toch zoveel aandacht voor dit boek? Hiervoor zijn twee redenen. Ten eerste is dit een van de zeer weinige boeken over de groep van nog geen zevenhonderd parachutisten, die bij de Arnhemse verkeersbrug (van 17 tot 21 september 1944) een steeds wanhopiger strijd leverde. James Sims was één van hen en wel

de allerjongste: toen negentien jaar oud.

Daarnaast geeft het feit dat Sims een gewone soldaat was aan dit boek een geheel eigen karakter. Meestal zijn het officieren die boeken schrijven. Het behoeft geen betoog dat een kommandant het krijgsbedrijf anders ziet dan een soldaat. Een officier over-ziet de situatie, een soldaat ziet alleen het wereldje rondom zich heen.

„Heldenmoed”

Sims zijn toenmalige kommandant, de luitenant-kolonel John Frost, heeft het in het voorwoord van dit boek over heldhaftige dapperheid. Sims zelf hangt in zijn boek bepaald niet de held uit. Hij is in zijn beschrijving een stuk nuchterder. Heldenmoed blijkt slechts te bestaan uit de overbehoefte om te (over) leven. Hij beschrijft de oorlog van de man in de schuttersput, de oorlog van modder, van de explosies, de voortdurende angst om getroffen te worden, de oorlog van de gewonden, de blindgeschoten kameraden, de afgeschoten ledematen. Kortom de oorlog van het grote sterven.

Hij is niet naar Arnhem gegaan omdat hij zo graag wilde. Op het laatste moment moest hij het vliegtuig in omdat drie ouwe rotten daags tevoren waren gedeserteerd. „Wat doe je hier verdomme”, zo vroeg hij zich af toen hij in het vliegtuig naar Arnhem zat, „je moet wel helemaal gek geworden zijn”. Hij troostte zich aanvankelijk met de gedachte, dat hij bij de S-compagnie was ingedeeld, de „S” van Support, ondersteuning. „Ik klank hiervan deed mij prettig aan want het betekende dat er iemand anders voor je zat”.

In Arnhem bleek echter dat er niemand voor hem zat en maakte hij kennis met de alom aanwezige verschrikkingen van de oorlog. Hij spaart de lezer niet.

Grenzen vervagen

Dat het deelnemen aan oorlogshandelingen de grenzen kan doen vervagen blijkt uit de volgende passage:

„Er was een duitse soldaat bij die vreselijk gewond was. Hij had een schot gekregen door allebei zijn benen en met zijn handen probeerde hij zich voort te bewegen om terug te komen achter zijn eigen linies. Het was een langzaam voortgaan dat vreselijk pijn moet hebben veroorzaakt. Het vervulde ons met afschuw en toch keken we gefascineerd toe. Overall om hem heen lagen er doden. Hij was het enige wezen dat nog bewoog. Hij werkte zichzelf over de wegen en vervolgens over het trottoir. Toen sleurde hij zijn kapotgeschoten lichaam langzaam, heel langzaam tegen een lage, met gras bedekte helling op die leidde naar de weg over de brug. Als hij maar eenmaal over dat kleine muurtje boven aan de helling kwam, zou hij weer terug zijn achter zijn eigen linies.

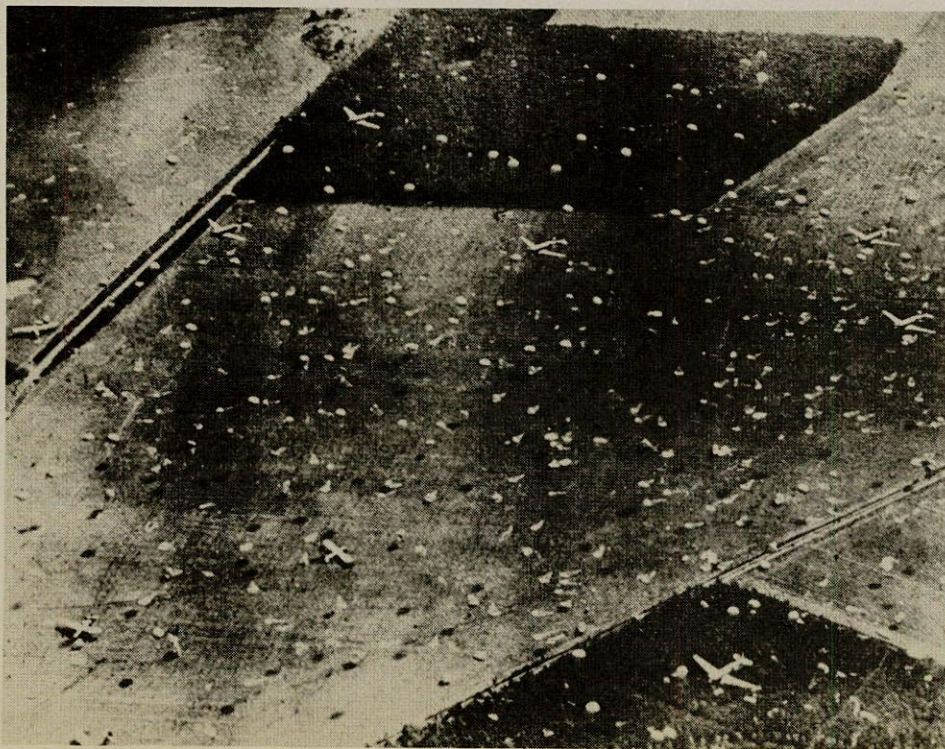
Hij moet vreselijke pijn gehad hebben, maar toch slaagde hij er door louter wilskracht in om de helling te nemen; en toen, toen hief hij zichzelf met een bovenmenselijke inspanning op om over het laatste obstakel heen te komen.

Naast mij klonk het blaffende geluid van een geweer en ik zag hoewel ik mijn ogen bijna niet geloofde, dat de gewonde Duitser achterover viel; hij was recht door zijn hoofd geschoten. Voor mij was het weinig minder dan een pure moord, maar voor mijn kameraad, een vent uit Wales en één van onze beste sluipschutters, was het gewoonweg een schietschijf waarop hij terecht kon schieten. Toen ik protesteerde keek hij me aan alsof ik idioot was”. (blz. 78/79)

Bizarre details

Sims is een opmerkelijk verteller met een sterk gevoel voor bizarre details. Wanneer de duitse artillerie vuurt op de nabije kerk: „Bij elk schot dat de toren raakte, begonnen de wijzers hard in het rond te draaien, net alsof de tijd zelf ook verlangend was om de zaak voor eens en altijd af te doen” (blz. 96) en:

„Aan de voorkant van het gebouw was een kleine binnenplaats. Daar



lag een 6-ponder anti-tankkanon op zijn kant. De schietbuis was uit elkaar gesprongen en één van de rubberbanden was weggebrand. Aan de andere band lekten de vlammen al. De hele troep die het kanon bediend had, lag er dood omheen; ze lagen daar met gespreide armen en benen tussen de lege granaathulzen. Het tafereel deed me denken aan één van die olieverfschilderijen zoals je die wel ziet in regimentsmusea en die dan namen dragen als 'The last stand.' (blz. 111).

Hij raakt tenslotte ook gewond en ligt in een met gewonden, stervenden en doden gevulde kelder die hij, bij een van de zeldzame vuurpauzes, geholpen door hospikken even uit kan voor het hoognodige:

„We bereikten de WC die vuiler was dan je je ook maar kan voorstellen. Hij was verstopt en werkelijk heel smerig. Ik moest wel lachen toen ik mij bedacht dat het enige dat mij van mijn stuk bracht, bestond uit een volgepoepde toiletpot en dat terwijl ik met een kapotgeschoten been gevangen zat in een brandend gebouw dat omringd werd door pantserstroepen van de SS, de beste die Hitler had”. (blz. 108)

Bijzonder boek

Met het treurige verhaal van zijn krijgsgevangenschap beëindigt Sims zijn boek. Het is een troosteloos slot met ondervoeding en gevaarlijke tewerkstelling, maar het laat tegelijkertijd zien hoe een mens, door kleine lichtpuntjes, zelfs in tegenspoed zich nog op de been weet te houden. James Sims zijn oorlogservaringen komen uit de schuttersput en onderscheiden zich in gunstige zin van de andere oorlogsboeken die veelal geschreven zijn door mensen die aan oorlogen deelnamen vanachter de kaartentafel.

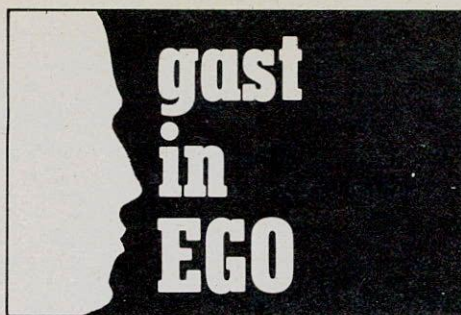
„Bruggehoofd Arnhem” mag dan noch literatuur noch historie zijn, voor mij vult het wel de leemte in de militaire geschiedschrijving, nl. hoe ervaart iemand het direkt betrokken te zijn bij zo een krankzinnig gebeuren als een oorlog. Daar is Sims in ieder geval met zijn boek uitstekend in geslaagd.

Wim Heij

James Sims: Bruggehoofd Arnhem, uitg. Fibula-v. Dis-
hoeck te Haarlem. Prijs f 22,50.

De achterpagina van deze EGO is overgenomen
van blz. 67 van het boek „Toen... 1940-1945” van
Lydia Winkel, dr. L. de Jong en Dick Elffers;
uitg. Staatsdrukkerij, mei 1960.

mannen laat je niet kisten



In deze rubriek geven we dit keer het woord aan **Jan van der Sluis** om iets te vertellen over het **Landelijk Energie Komitee**.



Jan houdt zich beroepshalve (voor de Rijnkommissie van de waterleiding-bedrijven) bezig met onderzoek naar watervervuiling. Daarnaast is hij actief in de plaatselijke Stroomgroep Stop Kernenergie Den Haag. In 1977 werkte hij negen maanden (voor meer was geen geld) voor het LEK als koördinator van het wetenschappelijk werk ten behoeve van het Kalkarproces.

Vooraf wil ik graag opmerken, dat ik als plaatselijk activist in Den Haag wellicht een wat andere kijk op de organisatie van het LEK heb dan een landelijk bestuurder of vertegenwoordiger zou hebben. Ik vertrouw erop dat dit in dit geval het inzicht in het LEK en haar werkwijze ten goede zal komen.

Het LEK

Het LEK wil zich inzetten en zet zich ook daadwerkelijk in voor een milieuvriendelijke energiepolitiek, waarbij actie gevoerd wordt tegen kernenergie en voor schone, onuitputtelijke energiebronnen als zonne- en windenergie en waterkracht. Het LEK is opgebouwd uit een tiental landelijke organisaties, van milieuverenigingen en politieke partijen tot en met de verenigde plaatselijke actie groepen, de „Stroomgroepen Stop Kernenergie” en de „Energie komitees”.

Deze laatste plaatselijke groepen dragen de zorg en verantwoordelijkheid voor de plaatselijke en regionale deelname aan grote (internationale) demonstraties. Bovendien zijn deze groepen vaak ook gezamenlijk verantwoordelijk voor de organisatie van deze grote demonstraties. Zo werd de demonstratie op 2 juni jl. in

het belgische Noel georganiseerd door de groepen uit België (Vlamen, Walen en Brusselaars!) met die uit Zuid-Nederland en Den Haag en omstreken. De demonstratie in Kalkar op 3 juni jl. werd georganiseerd door de gelderse anti-atoomgroepen samen met duitse „Bürgerinitiativen”. De grote demonstratie in Kalkar op 24 september 1977 was georganiseerd door de gezamenlijke plaatselijke nederlandse en duitse anti-atoomgroepen.

Sommige demonstraties zijn georganiseerd vanuit de overkoepelende LEK-top, bestaande uit de landelijke vertegenwoordigers van LEK-organisaties en het LEK-sekretariaat. Dit was bijvoorbeeld het geval met de demonstratie in Almelo tegen de uraniumverrijkingsfabriek daar op 4 maart 1978, en die in Gasselte op 2 juni jl.

Het LEK-sekretariaat heeft verder vooral een taak op het gebied van informatievoorziening. Zo zijn er van 1977 t/m 1979 vier energiekranten met elk een oplage van ± 100.000 exemplaren uitgegeven.

Plaatselijke groepen geven soms een eigen energie-aktiekrant uit met nieuws over plaatselijke acties en ontwikkelingen.

Kalkar-procesactie

Apart wil ik graag nog even de Kalkar-procesactie noemen. Zowel in de LEK-top als in de plaatselijke groepen wordt hieraan gewerkt. Het proces tegen de snelle kweekreaktor in Kalkar is een langdurige en kostbare kwestie, omdat wetenschappelijk werk noodzakelijk is om de onveiligheid van Kalkar aan te tonen.

In jarenlange acties zijn tot dusver tienduizenden guldens bijeengebracht en er is een kans dat het proces door ons gewonnen gaat worden. Dit werk wordt nu gedaan vanuit het speciaal voor dit soort werk opgerichte Öko-Instituut in Duitsland.

Resultaten

Als enkele resultaten van het actie-werk wil ik noemen:

- steeds meer sympathie bij plaatselijke bevolking door het werk van plaatselijke groepen;
- de bouw van Kalkar is een aantal jaren vertraagd, de in bedrijfstelling is onzeker geworden
- in Borssele en Dodewaard is het aantal kerncentrales in Nederland niet uitgebreid;
- ondersteuning van de acties in Duitsland en België.

Inlichtingen over (plaatselijke) activiteiten zijn te verkrijgen bij plaatselijke groepen, waarvan je het adres kunt krijgen via: 020-221369 of 030-314314. Voor meer algemene inlichtingen kun je ook bij deze telefoonnummers terecht.

De wrede wereld van Willem

Willem nu,
optredend
in eigen strip



Willem, de in Parijs wonende nederlandse tekenaar Bernhard Holtrop (38), volbracht zonder morren zijn dienstdtijd maar tekent militairen nu als handlangers van de duivel. Van hem verscheen dit voorjaar een overzichtsboek met zijn politiek werk: „Propaganda”.

Willem werd in ons land bekend door zijn werk in Provo: opruiend werk met knuppelende agenten. Later, toen hij reeds lang en breed in Parijs werkte, door zijn bundels stripverhalen over o.a. president Johnson en prins Bernhard. Maar wie is deze Willem?

Bernhard Willem Holtrop werd op 2 april 1941 geboren in Ermelo. Vader Holtrop was er huisarts en het gezin was gereformeerd en Oranjegezind. Bernhard doorliep met vrucht de „School met de Bijbel” maar kon, na ettelijke scholen te hebben bezocht, er niet in slagen het papiertje 3-jarige HBS te bemachtigen. Hij deed wat ongeregeld werk in de horeka en de industrie en belandde tenslotte in de militaire dienst waar hij het tot soldaatschrijver bracht. Hij debuteerde in de Legerkoerier (1961) en na zijn militaire dienst volgde hij een opleiding aan de Kunstakademies van Arnhem en Den Bosch.

Tijdens zijn studie aan de Kunstakademie besteedde EGO (september 1965) ruime aandacht aan het werk van een aantal jonge cartoonisten. Een van hen was de toen 24-jarige Bernhard Holtrop. Reeds toen was duidelijk dat Willem een groot talent was. Aanvankelijk werkte hij voor de meest uiteenlopende bladen o.a. „De Spiegel”, „Liberaal Réveil” (huiskrant van de VVD), „Pols” (de reclamekrant voor artsen) en „Jeugd en Evangelie”.

Later werden dat uitsluitend bladen met een min of meer uitgesproken linkse kleur: „Provo”, „God, Nederland en Oranje”, „Gandalf”, „Propria Cures” en „De Nieuwe Linie”. Sinds de zomer van 1968 woont en werkt Bernhard Holtrop in Parijs. Hij

Willem in 1961
(uit: De
Legerkoerier)



tekent er o.a. voor bladen als „Charlie-Hebdo” en „Hara-Kiri”.

Provo

Willem werd vooral bekend door zijn werk voor Provo en het cartoonblad van de Provo-beweging, „God, Nederland en Oranje”.

Maar zoals het zovele echte politieke tekenaars vergaat (in het verre verleden o.a. Daumier) kwam hij met zijn tekenwerk in aanraking met de Justitie. Al gelijk in het eerste het beste nummer van „God, Nederland en

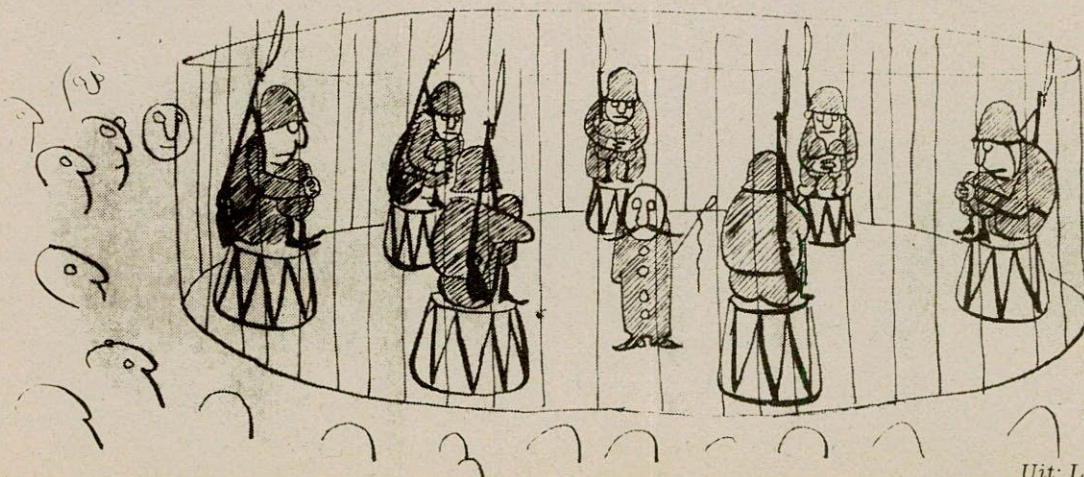
Oranje” kreeg hij een proces aan de broek wegens Majesteitsschennis. De heren rechters waren van mening, dat de afgebeelde vrouw achter de ramen een opvallende gelijkenis vertoonde met Koningin Juliana. Willem werd veroordeeld. In 1970, toen hij weer eens in Nederland was, wilde hij zijn straf gaan uitzitten en meldde hij zich bij het gerechtsgebouw in Amsterdam. Daar bleek echter niemand meer iets van de zaak af te weten.

Voor provo maakte hij de illustraties. Als Roel van Duyn weer een nummer van Provo klaar had, reisde Willem van Den Bosch naar Amsterdam en voorzag daar, in een achtermiddag, een nieuwe uitgave van Provo van ’n stelletje voortreffelijke tekeningen. Het waren stuk voor stuk rake prenten die te maken hadden met langharige Provo’s, knuppelende agenten, het Koningshuis en heilige koeien als Jezus en Lenin.

Parijs

Waarom trok onze beste politieke tekenaar eigenlijk naar de franse hoofdstad?

„Daar kan ik leven van mijn werk. Ze betalen beter in Frankrijk. Ik hoef daar niet uit de muren te eten. Als ik hier (Nederland) zou wonen, zou ik me rot moeten schnabbelen en dat is gewoon niet leuk. Ik wil overal ter wereld rondkijken maar ik wil ner-

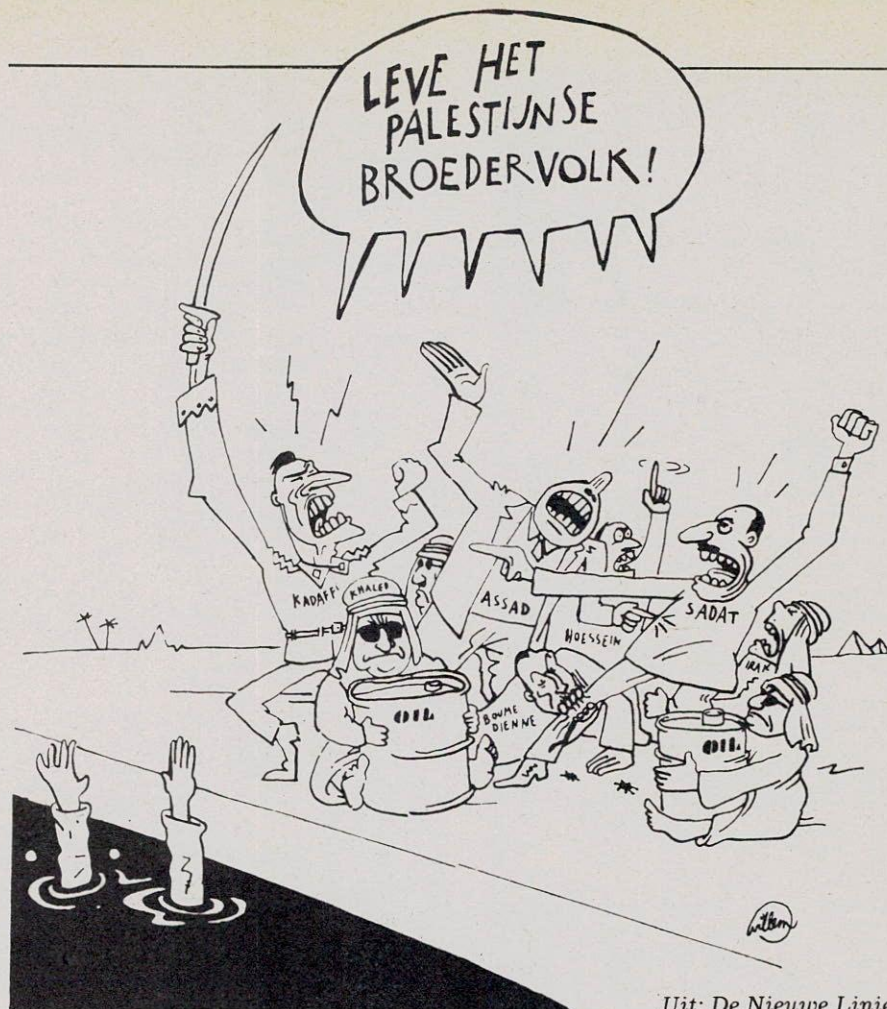


Uit: Legerkoerier (november 1961)

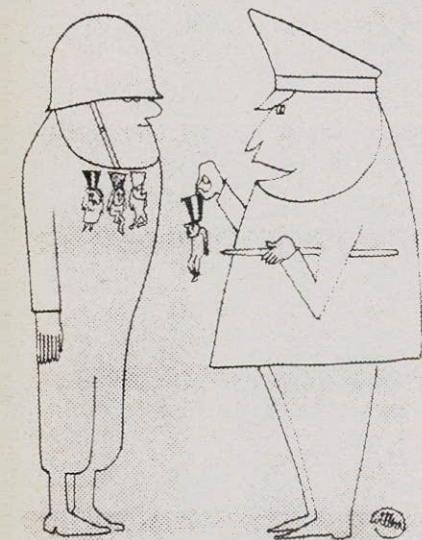
gens anders wonen dan in Parijs. Waarom? Het is er erg gezellig. Hoewel... Amsterdam is leuker. Maar daar staat tegenover dat ik in Parijs kan tekenen wat ik wil en er dan ook nog met echt geld voor wordt betaald." Toch geeft hij toe zijn ideeën in Nederland beter kwijt te kunnen dan in Frankrijk, waar de persvrijheid geringer is: „In Frankrijk zijn ze vooral erg bang voor seks als je het in combinatie met de geestelijkheid tekent. Wat dat betreft is er in Amerika een veel grotere persvrijheid”.

Uitgaven

Zijn eerste boek, dat in 1968 in Nederland verscheen was „**Billy The Kid** of hoe een eenvoudige jongen uit Texas de maarschalkstaf in zijn ransel vond en er mee op kruistocht ging”. Het verhaal gaat over de oorlog in Vietnam en vooral over Johnson (Billy The Kid). In 1969 kwam zijn boekje „**Veertig vieze tekeningen**” uit, terwijl in datzelfde jaar ook nog het schrijverschap van Willem volgde met zijn boek „**Weg met de varkens**”. Het is een historisch overzicht, door de bril van Willem, van „500 jaar opruiend tekenwerk”. Langzamerhand verplaatste het zwaartepunt van Willems werk zich meer en meer van de politieke teke-



Uit: De Nieuwe Linie, 1978



Jit: EGO (sept. 1965)

ning naar de politieke strip. Zo verschenen achtereenvolgens in 1971 „**De vrolijke zelfmoord**” (een bundel met 30 korte strips) en in 1973 „**De otgevallen van Piet Por**”, een complete strip die in afleveringen verscheen in het blad „Aloha”. Piet Por is de passieve held, een sullig en verkloos baasje, waarmee gesold wordt door alles wat het hier op aarde voor het zeggen heeft. In 1976 verscheen „**Storm over Batavia**”, wederom een bundel korte strips. Van zijn laatste stripverhaal „**Les Aventures Du Prince Bernhard**” (1977) verscheen geen nederlandse vertaling. De strip laat verschillende opwindende voorvallen, waarin de prins in de loop der tijd verwikkeld

is geraakt, nog eens de revue passer: zijn tijd bij de SS en IG Farben, het huwelijk met Juliana, het Inspecteur-Generaalschap van de Nederlandse Strijdkrachten, de Bilderberg-Konferenties en het Lockheed-Schandaal.

Ondertussen gaf de Nieuwe Linie nog twee bundels tekeningen van hem uit t.w. „**Rust en Orde**” (1972) en „**Planeet gekaapt**” (1978). In zijn nieuwe bundel „**Propaganda**” is een selectie van zijn tekeningen samengebracht. Tekeningen die gepubliceerd zijn tussen 1966 en 1978 in „De Nieuwe Linie”, „Provo”, „God, Nederland en Oranje”, „Gandalf”, „Radikaal” en „Humo”. Een werkelijk schitterend overzicht van een van de allerbeste politieke tekenaars ter wereld.

Wim Heij

„Propaganda, politieke tekeningen van Willem” Uitg. De Harmonie te Amsterdam. Prijs f 19,90.

op je strepen staan:
smalle basis



EGO: scherts terzijde
soldatenmaal: drie in de pan
Jan Soldaat: bevelhebber van een smaldeel
lijmolie
anti-semitisch? mieterse kerels
...of schelden geen zeer doet
chauffeur: auto maat
dienst: slagvaardigheidstraining
EGO: ongeloofwaardig goed
bevelen: schuim bekken
vrouwen in 't leger: nota bene
sergeant: koppelbaas
levensloop: van knuistje tot kaas
uit 't vuistje
agent: van stoplicht tot stopkogel
ook in de politiek gelden
afNOCLimieten
kabinet: niet te tillen huisraad
van weleer
EGO: schotschrift

boeken bladen brochures

100 jaar veenkoloniaal leven

Het gedenkboek, waarvan de titelpagina hier is afgebeeld, verscheen enkele maanden geleden t.g.v. het 100-jarig bestaan van de veenkolonie Emmer-Compascuum(Dr). Het werd geschreven door (EGO-medewerker) **Sietse van der Hoek** en vormgegeven door Koos Staal. Waarom daar hier aandacht voor gevraagd? Wel, dit gedenkboek is meer dan de geschiedenis van zomaar een dorp. Het vertelt de historie van een pioniersgemeenschap, van mensen die vanuit de vier windstreken toestroomden naar een drassig moeras om van niets iets te maken.

In 120 bladzijden beschrijft en verbeeldt het boek het leven van de vaders en moeders, de grootvaders en grootmoeders en van de mensen van nu, zoals zij het verleden meedragen in het heden.

„Door den vreemd'ling met eerbied te naderen” gaat over de veenbaas, de arbeider, de vrouw, de smokkelaar, de winkelier, de stille kroeg, de pastoor, de anarchist, de schoolmeester, het veenkind, de inwijding tot kanaalgravers, de evangelist, de stakers, de tijdgenotenwaarnemers, de weg der zaligheid, de muzikant, kortom het gaat over de pioniers in „land dat naakt, nat en naar is”.

De mensen van Emmercompas zelf hebben dit boek gemaakt. Zoals zij het leven in een veenkolonie hebben beleefd, zo staat het in verhalen en beelden in dit tijdsbeeld van een veenkolonie. Het is een uiterst boeiend kijk- en leesboek geworden over een unieke eeuw geschiedenis

1879 Emmer-Compascuum 1979

'DOOR DEN VREEMD'LING MET EERBIED TE NADEREN'

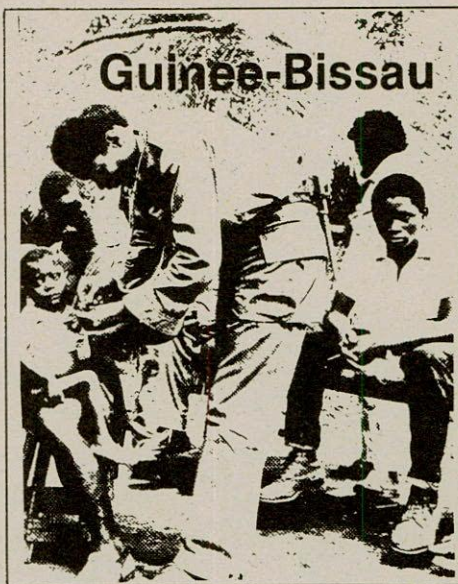
Tijdsbeeld van een veenkolonie
Sietse van der Hoek

van „gewone” mensen.

„Door den vreemd'ling met eerbied te naderen” verscheen bij Kemper/Noorderboek, formaat 21 x 29,7 cm, 120 blz. Prijs f 34,75.

Informatiemappen

Gedurende een aantal jaren brengt de NOVIB informatiemappen uit over landen in de Derde Wereld. In samenwerking met de Dr. Eduardo Mondlane Stichting bracht de Novib kort geleden in deze serie een map



uit over Guinee Bissau. Voorts werd met de werkgroep Algerije een landenmap over Algerije samengesteld. De goed verzorgde mappen bieden de lezer voor weinig geld (5 gulden per map) een behoorlijke hoeveelheid informatie.

Inlichtingen en bestellingen bij: NOVIB, Amaliastraat 7, Den Haag, tel. 070 - 624081.

Kraken

Het landelijk overleg kraakgroepen heeft een nota uitgegeven met als onderwerp „Kraken en Wetgeving”. In die nota wordt uitvoerig ingegaan op de achtergronden van het kraken en het kraken zelf.

Vervolgens worden de huidige anti-kraakwetsontwerpen belicht tw. de antikraakwet, de wet op de tijdelijke verhuur van slooppanden, het anti-leegstandswetsontwerp van de PVDA en het anti-leegstandswetsontwerp van de huidige regering. Kraken en Wetgeving is verkrijgbaar bij: L.O.K., Lawick van Pabststraat 29 te Arnhem.

„Een beetje oorlog”

Van Rob Nieuwenhuys (71) verscheen kort geleden een verhalenbundel met als titel „Een beetje oorlog”. Nieuwenhuys schreef (o.a. onder de schuilnaam E. Breton de Nijs) een flink aantal boeken over Indië. In zijn nieuwe boek heeft hij zijn oorlogsherinneringen getracht van zich af te schrijven.

In het titelverhaal „Een beetje oorlog” beschrijft Nieuwenhuys de periode december 1941 - maart 1942. In deze periode heeft hij als soldaat-zie-

kendrager in het nederlandsch-indische leger gediend. Bij de kapitulatie werd hij krijgsgevangen gemaakt en kwam in verschillende japanse concentratiekampen terecht. De langste tijd als verpleger. Over deze periode gaan de andere vijf verhalen. Zijn kamptijd werd „slechts” gekenmerkt door gevangenschap, de dagelijkse sleur en de afstomping, de angst, de dromen van onmacht en de periodieke honger.

Al beweert Nieuwenhuys zelf ook dat hij niet de ergste ontberingen heeft meegemaakt, toch moest hij het, na zoveel jaren, kwijt. Ondanks het feit dat hij de emotionaliteit in zijn verhalen op de achtergrond heeft gehouden, is hij er toch in geslaagd een aangrijpend verslag te doen van deze bewogen periode.

Rob Nieuwenhuys: Een beetje oorlog, Uitg. Querido te Amsterdam. Prijs f 19,90.

LPG

Op 18 december 1978 ontplofte een tankauto met LPG even buiten de bebouwde kom van Nijmegen. Een aantal letterlijk wakker geschudde mensen hebben daarom een brochure uitgegeven over dat LPG: wat is het precies; wat zijn voor- en nadelen; welke veiligheidsmaatregelen moeten er komen; wat doet de overheid; hoeveel ongelukken zijn er eigenlijk al met LPG gebeurd.

De brochure heet „LPG de stad uit” en is te bestellen bij W. Ronken, Nijmegen door storting van f 2.50 op giro 3552907.

Jouw oorlog

Met als titel „Jouw oorlog-mij een zorg” hebben Elouise en Ingrid Kluyvers de gesprekken die ze gevoerd hebben met mensen van na de oorlog, te boek gesteld. De gesprekken leveren een aantal portretten op, die voor tal van mensen van de naoorlogse generatie een schok van herkenning teweeg zullen brengen. Er blijkt namelijk uit, dat in tal van gezinnen de Tweede Wereldoorlog nog bijna dagelijks tastbaar aanwezig is. Dat dit zijn weerslag heeft (gehad) op de kinderen in die gezinnen behoeft nauwelijks betoog.

In een nabeschouwing plaatsen de auteurs deze getuigenissen in een breder kader. Zij komen daarbij tot de konklusie, dat de problemen van de na 1945 geboren generatie net zoveel erkenning verdienen als die van mensen die zelf door de oorlog zijn getroffen. Tevens geven zij aan, hoe belangrijk het is dat er een goede voorlichting over de bijzondere aspecten van deze na-oorlogse generatieproblematiek op gang komt.

„Jouw oorlog-mij een zorg” werd als Anthos-boek uitgegeven bij „In de Toren” te Baarn. Prijs f 19,50.

Het boek der Kampen

Toen tien jaar geleden „Het boek der Kampen” verscheen schreef Marnix Gijsen aan de auteur van dit boek, Ludo van Eck: „U hebt een goede daad gedaan want die dingen worden

KRUISWOORDRAADSEL

EGO puzzle

Graag waren we hier begonnen met de namen te noemen van de prijswinnaars van de doorloper uit het meinumner van EGO. Dat feest gaat echter niet door, want er kwamen geen goede oplossingen binnen. En om 't maar eerlijk te zeggen: er heeft in 't geheel niemand een oplossing ingestuurd, ook van het kryptogram uit het juni-juli-nummer niet, waarvoor de inzendingstermijn sloot op 8 augustus j.l. Zouden de puzzels te moeilijk zijn?

Hoe dan ook, we gaan nog een paar maanden door met dit experiment, waarom ons door lezers werd gevraagd. Per keer valt er een boeken/platenbon te verdienen van f 25, f 15 of f 10. Hieronder volgt dan weer een kruiswoordraadsel, waarvan de oplossing binnen moet zijn op uiterlijk 15 oktober a.s. bij de EGO-redactie: Coornherthuis, Hoofdstraat 84, 3972 LB Driebergen.

Horizontaal:

2. Menselijk, 8. Veto, 14. Grondtoon, 16. Staander, 17. Voetbalclub, 19. Gevecht, 20. Dierengeluid, 21. Tam, 23. Europees Land (Afk.), 24. Garde, 26. Pers. vnw., 27. Huisdier, 28. Een ieder, 30. Immobiel, 32. Nieuwsgierige vrouw, 34. Jongensnaam, 35. Plaatsnaam, 37. Recht stuk water, 38. Grapenmaker, 39. Tap, 40. Legeronderdeel (afk.), 41. Verdieping, 43. Kunstleer, 44. Kerker, 45. Tengel, 46. Geldstuk (afk.), 47. Alles, 48. Ontkenning, 50. Niet weinig, 52. Chin. maat, 53. Plaatsen, 55. Hulpverlener, 57. Gek, 58. Klaar, 59. Bevel, 60. Elastisch, 62. Gevangenis, 67. Roeiriem, 72. Oude maat, 74. Voetvinger, 75. Berg, 77. Lopen, 78. Pers.vnw., 79. Bedrog, 81. Wondvocht, 83. Geliefde, 85. Ogenblik, 86. Laak, 88. Vroeger, 89. Vervoermiddel, 90. Toneelstuk, 92. Slot, 93. Rang, 94. Wal, 96. Aziatisch Land, 97. Leer, 98. Voorvoegsel, 99. Meisjesnaam, 101. Ten laatste (afk.), 103. Eind, 104. Lekkernij, 105. Vogel, 107. Inhoudsmaat, 108. Grasmaaier, 110. Bijw.v.graad, 11. Vergunning, 112. Droombeelden

Vertikaal:

1. Idealist, 3. Uranium (afk.), 4. Sporeplant, 5. Opening, 6. Onderneming (Dts.), 7. Voetbalclub, 9. En dergelijke (afk.), 10. Raam, 11. Dierenmond, 12. Soort school (afk.), 13. Opsluiting, 15. Gave, 17. Plantsoenen, 18. Verwisseling (Eng.), 20. Plat, 22. Kleverig, 24. Weeghuis, 25. Middel om gevoelens kenbaar te maken, 27. Plof, 29. Opplage (afk.), 31. Ontwerp, 33. Plaatsnaam, 34. Voertuig, 36. Verharde huid, 39. Kerf, 42. Voorzetsel, 44. Klein kamertje, 47. Verhinderend, 49. Oude maat, 51. Onderwijzen, 53. Deel v. kledingstuk, 54. Zot, 55. Beet, 56. Opschudding, 61. Welwillend, 63. Schoorsteenzwart, 64. Dierenverblijf, 65. Jong paard, 66. Telwoord, 68. Ontzag, 69. Bijwoord v. tijd, 70. Bepaalde tijd, 71. Terechtkomen, 73. Bloemen, 75. Opsluiting, 76. Nemen, 78. Zaakleider, 80. Drevel, 82. Plaatsnaam, 84. Doch, 85. Zwakke, 87. Ordedienst (afk.), 91. Onmeetbaar ge-

Als u de oplossing goed hebt ingevuld, neem dan de letters uit de genummerde vakjes over in de hieronder genummerde vakjes.

10	5	6	70	86	61	28	79
----	---	---	----	----	----	----	----

2	14	21	66	38	96	109	15	40	30	10	1	49
---	----	----	----	----	----	-----	----	----	----	----	---	----

78	92	99	109	85	9	52	104	39	29
----	----	----	-----	----	---	----	-----	----	----

50	41	60	53	12	56	43	40	38	43
----	----	----	----	----	----	----	----	----	----

tal, 93. Automerk, 95. Voedsel, 98. Deel v. hoofd, 100. Vat, 102. Waterplant, 105. Muzieknoot, 106. Boksterm, 108. Pers. v.w., 109. Selenium (afk.)

vergeten, door zekere personen zelfs doodgezwegen en de jonge generatie weet er niets van." Meer dan veertig jaar na de oprichting van die eerste kampen is het blijkbaar meer dan ooit nodig dat dit boek opnieuw wordt uitgegeven.

„Het boek der Kampen" is ongetwijfeld het meest complete naslagwerk over de duitse concentratie- en uitroeiingskampen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Achtereenvolgens behandelt de auteur de Nazi-koncentratiekampen in België, Duitsland, Frankrijk, Nederland, Polen, de Sowjet-Unie, Tsjechoslowakije en Oostenrijk. Hun geschiedenis, hun organisatie en getuigenissen. Getuigenissen over de dierlijkheid van die kampen, over het systeem geworden sadisme. Het is een dokument geworden, een monument voor allen die omkwamen. Een getuigenis van allen die stand hielden en een waarschuwing voor alle anderen. Het boek werd uitgegeven door Kri-tak en kost f 59,—.

Wim Heij en
Frank Spoelstra

EGO: fronttaal

35 jaar geleden

Op een smalle strook gronds, doorploegd door het vuur,
in het troostloze puin van een straat,
worstelde dag na dag, uur na uur,
de Britse kameraad.

Zij vochten tien dagen, tien nachten lang,
en menigeen die bezweek.

Maar zij hielden stand tot de laatste man,
bij Arnhem en Oosterbeek.

En eens zal ons volk zich scharen ten stoet,
dat zal onze rouwdag zijn,

en dragen een vrome, innige groet
naar het simpele graf aan de Rijn.

Een krans van rouw, maar een krans van trots,
en een krans van dankbaarheid
voor de kleine schare die stond als een rots
en streed de zware strijd.

Want zij vochten tien dagen, tien nachten lang,
en menigeen die bezweek.

Maar zij hielden stand voor Nederland
bij Arnhem en Oosterbeek.

L. DE JONG



17 september 1944 — Geallieerde luchtlandingen vinden plaats om de bruggen over de grote rivieren intact te veroveren. De Duitsers blijken bij Arnhem sterker dan verwacht was. Daar moet het bruggehoofd weer na tien dagen bloedige strijd prijsgegeven worden —

Zie ook pagina 18

